

DALAI lama

Savjeti o umiranju i boljem životu / Njegova Svetost dalaj-lama ; <preveo i priredio Jeffrey Hopkins ; s engleskoga preveo Predrag Raos>. -Zagreb : Mozaik knjiga, 2004.

Prijevod djela: Advice on daying and living a better life.

ISBN 953-196-356-8

I. Lamaizam -- Temeljna načela

440618088

Njegova Svetost

dalaj-lama

Preveo i priredio dr. Jeffrev Hopkins

SAVJETI O UMIRANJU

i boljem življenju

S engleskoga preveo Predrag Raos

Mozaik knjiga

Svatko umire, ali nitko nije mrtav.

TIBETSKA IZREKA

Sadržaj

Predgovor | 9

1. Svijest o smrti | 33

2. Oslobođenje od straha | 46

3. Pripremanje za smrt | 62 4. Uklanjanje prepreka pred povoljnom smrću | 78

5. Osiguravanje povoljnih preduvjeta za smrtni trenutak | 84

6. Meditacije u smrtnom času | 91

7. Unutrašnja grada | 105

8. Jasno svjetlo smrti | 123

9. Reagiranje na prelazno stanje | 140

10. Osiguranje povoljnog ponovnog rođenja | 153

11. Svakodnevna razmišljanja o pjesmi | 159

Dodatak | 165

Predgovor

Tibet je poznat po svom dubokom pronicanju u dubine ljudskoga uma. Kao riznica buddhističkog nauka, Tibet je dugo održavao tradiciju duhovnog vježbanja i učenja usmjerenu na izražavanje tih dubokih stanja uma i njihovu primjenu za postizanje duhovnog napretka. Ja sam pak svoje naukovanje o tim sustavima započeo koncem 1962. u Tibetsko-mongolskom samostanu u New Jersevju. Dok sam tako u tom samostanu živio skoro pet godina, naučio sam tibetski jezik, a uz to sam meditirao i izučavao široku lepezu tema. To mi je omogućilo da, kad sam se u ljeto 1968. vratio u samostan, uzmognem valjano ocijeniti veličanstveno izlaganje o raznim temama - kako velikim tako i malim - iz usta vremenog lame Kensura Ngawanga Lekdena, čovjeka koji je 1959., kad su kineski komunisti provalili u Tibet, bio opat samostana Tantra u Lhasi, prijestolnici te zemlje. Na svom je izlaganju lama nekoliko puta spomenuo duboku knjigu o smrti što ju je donio sa sobom. Objasnio je kako je ta knjiga silno korisna kad se približimo kraju života, i to zato što podrobno opisuje sve dublja umna stanja kroz koja prolazi samrtnik, ali nam i

govori kako da se za njih pripremimo. Zatim je dodao kako kroz iste faze prolazimo i svakodnevno kad odlazimo na počinak ili se budimo iz sna, baš kao i kad padamo u nesvijest, kišemo ili doživljavamo orgazam.

Ostao sam duboko zadivljen.

Već sam po laminom kratkom izlaganju sadržaja te knjige shvatio da je naša uobičajena razina svijesti vrlo površna u usporedbi s tim dubljim stanjima. Poželio sam o tome doznati više, pa ga zamolio da me uputi u taj tekst, ali je on to odložio za neku drugu zgodu. Napokon sam 1971. krenuo, zahvaljujući

Fulbrightovoj stipendiji, na nekoliko mjeseci izučavanja u društvu jednog od laminih tibetskih učenika, a koji je predavao u Njemačkoj na Ham-burškom sveučilištu. Tu sam odsjeo u nečemu što bi se najbolje dalo opisati kao veliki ormar. Prijatelj je tibetskog učenjaka iznad prozora u ostavi napravio uzani ležaj do kojeg su vodile ljestvice, a ispod njega postavio sićušni pisaći stol. Jedne noći, na samom početku mog boravka, u uzbuđljivom mi se snu pojavio lama i to u blistavom vlastitom liku ali sa šest godina, i bez ožiljaka od boginja što ih je inače imao na licu kao odrasli čovjek. Stao mi je na prsa pa izjavio: »Vratit ću se.« Tada sam shvatio da je umro.

Produžio sam za Indiju, u kojoj sam ostao preko godinu dana, i pritom poslušao dva niza predavanja Njegove Svetosti dalaj-lame, za mnogih se audijencija s njim upuštao u duge rasprave, dobivao od njega privatnu poduku, preveo njegov tekst o rastu vezanosti za svijet i praznini, a osim toga i poslužio kao prevodilac družini studenata koja je zatražila da ih primi. Vrativši se u Sjedinjene Države, otišao sam ravno u samostan u New Jersevju, s namjerom da pretražim stvari lame Kensura Ngawanga Lekdena i pronađem knjigu o umiranju.

10

I onda sam je na svoju radost i našao!

Pročitao sam je i od dvojice lama zatražio tumačenje. Knjiga je na meni ostavila dubok trag. Ona i površne i duboke razine uma opisuje tako živo da nam omogućuje zamišljanje kako, na tom krajnjem putu preo-braženja, sve dublje i dublje prodiremo u um. Shvativši da bi ta građa mnogima bila dragocjena, upitao sam Njegovu Svetost dalaj-lamu bi li mogao napisati komentar o jednom drugom tekstu na istu temu, naime o pjesmi što ju je u sedamnaestom stoljeću napisao prvi pančen-lama (a koju je već bio prokomentirao autor knjige o umiranju koju sam netom bio pročitao). Izrazio sam mišljenje da bi se tako dobila pristupačnija knjige, i dalaj-lama se s tim složio.

Nekoliko su me dana kasnije pozvali u unutrašnji ured Njegove Svetosti, pa sam, opremljen magnetofonom, sjeo pred njega. Njegova je Svetost, crpeći pri tumačenju tog teksta iz širokog dijapazona predaja i iskustava, razložila do živih pojedinosti strukturu buddhističke dubinske psihologije baš kao i sam proces umiranja i razdoblje od smrti do sljedećeg života. Pritom je dalaj-lama opisao i kako uvježbani jogini izražavaju duboke razine svijesti potrebne za duševni preobražaj. Dirljivim je riječima govorio o vrijednosti stalne svjesnosti o vlastitoj smrti, o tehnikama njezina postizanja, o svladavanju straha u trenutku smrti, a također i o onom međustanju između dva života te o pomoći drugim umirućima. Njegove su pouke srž ove knjige.

Da bih u vama stvorio nekakvu predodžbu o tome kakav je dojam kod mene tog dana stvorio dalaj-lama, dopustite mi da citiram nekoliko bilježaka iz moje knjige Kultiviranje sućuti (Cultivating Compassion), gdje raspravljam o meditiranju o naravi stvarnosti:

11

Dalaj-lama vam savjetuje da se prepustite takvoj meditaciji o nekome ili nečemu do čega jako držite, ali tako da doživljaj praznine ne protumačite krivo, to jest kao obezvrjeđivanje subjekta - do njega ćete i dalje jako držati, ali ćete ga sad sagledati na drugi način. U doba kad me je podučavao o tome u svom uredu u Indiji, moj je doživljaj bio izvanredno jak. Jednoga popodneva, dok sam ga promatrao preko pisaćeg stola - a iza leđa mu se širio niz prozora - sunce se već bilo spustilo prilično nisko nad dolinom Kangra. Predmet su našeg razgovora bile faze umiranja - bilo je to duboko izlaganje dubljih razina uma, razina na kojima je izgrađena ne samo smrt, nego i sve svjesno iskustvo. Kad govori tibetski, dalaj-lama posjeduje nevjerojatno snažan izraz - jer govori istodobno i vrlo brzo i vrlo jasno - pa na jednu temu us-mjeruje silno mnoštvo različitih učenja. Prizor je bio blistav zbog sjaja sunca preko čitavog jarko narančastog neba - kao na drugom stupnju četiri suptilne svijesti kroz koje prolazimo u trenutku smrti. Osjećao sam se kao kod kuće kao nikad u životu. Kad sam izišao

iz njegove sobe, zadržao me pogled na zasniježeni vrhunac iznad Dhar-msale. Krenuo sam prema svojoj sobi smještenoj niže na obronku, pa prešao preko mjesta gdje je i s druge strane pucao pogled na brdo. Prostor je između dvije planine ispunila duga, tvoreći potpuni krug. Bilo je to nešto zapanjujuće! Nekoliko dana kasnije, baš kad sam odlazio s posljednje po-duke kod dalaj-lame, spremajući se na povratak u

12

Sjedinjene Države, u trenutku kad sam stigao do vrata, on mi je rekao: »To je kao san.« Našto ja: »Sto to?« »To je kao san«, odgovorio mi je on. Čak i u tom najživljem i najdragocjenijem razdoblju života, on me natjerao da razmišljam o praznini tog dragocjenog doživljaja. Praznina ne poništava pojave; baš naprotiv, ona je sasvim spojiva s djelatnošću, baš kao i s prihvaćanjem društvenih vrijednosti.

Djelovanje dalaj-lamina nauka

Nauk dalaj-lame prepun je pojedinosti o samom procesu umiranja, ali i praktičnih savjeta. Kroza nj sam stekao mnoge predodžbe o postupnom urušavanju svijesti, te naučio mnogo toga što će se kasnije pokazati vrlo korisnim.

Dok su mi se otac i mati odmarali u svojoj malenoj zimskoj kućici na Floridi, otac je doživio moždani udar. Imao je tada osamdeset i jednu godinu. Ja sam u tom trenutku bio daleko, čak u Vancouveru, gdje sam predavao na Sveučilištu Britanske Kolumbije, zbog čega sam u tom gradu i ostao kad su moja tri brata otišla na Floridu posjetiti bolesnoga oca. Svi smo doživjeli veliko olakšanje kad se otac digao iz komatoznog stanja, pa se čak i vratio kući. Pa ipak, kad sam nekoliko tjedana kasnije, pošto su braća otišla, stigao i sam, otac se već bio vratio u bolnicu, i opet u komatoznom stanju.

13

Jednog je dana, ležeći tako na leđima, otvorio oči. Okrenuo se prema meni, pa smo započeli blagi razgovor. I tako mi je u jednom trenutku, s bolnim odsjajem u očima, rekao: »Ne bi mi vjerovao kad bih ti ispričao što se sve u ovoj bolnici zbiva.« Upitao sam se što je time mislio reći, a pogled mi je odlutao do televizora na dnu njegova kreveta. Davala se nekakva vruća bolnička sapunica, a onda sam opazio i da mu je bolnica na jastuk stavila maleni zvučnik. Dok je ležao u komi, slušao je sve te programe! Nakon nekog sam mu vremena rekao što je zapravo izvor tih njegovih ideja, pa mu onda i isključio zvučnik, jer sam se prisjetio dalaj-lamina nauka kako je, kad se počnemo bližiti smrti, najvrjednije od svega imati nekoga tko će te podsjetiti na kreposne misli.

Nekoliko dana kasnije očevo se stanje proznilo, pa je potonuo u duboku komu. Posjetivši ga jedne večeri, otkrio sam da su ga premjestili u drugu sobu. Ovaj je put iz televizora treštao nekakav kviz. Želio sam ga isključiti, ali mi je sestra rekla da taj kviz jako voli jedan skoro gluhi bolesnik u susjednom krevetu. Smeteno sam sjeo na dno očeva kreveta i upitao se što sad. Televizor je zagrmio pitanje o brodu koji je potonuo na pučini, pa sam pomislio da bih sad mogao bar započeti razgovor s onim drugim bolesnikom. »Znate li kako se zvao taj brod?« viknuo sam. Kad se na njemu nije pomaknuo ni jedan mišić, shvatio sam da je i on u komatoznom stanju. Ali se moj otac uspravio u postelji i rekao: »Andrea Dona.« Bio je lucidan, i sve je to sve vrijeme slušao!

Isključio sam TV, a onda smo započeli lijep razgovor. Bio je opet onaj stari, sa svime zadovoljan. Zatražio je krekeri i mlijeko, i sestra mu ih je donijela na posebno

14

nježan način. Neko smo vrijeme tako čavrljali, a kad sam odlazio, upitao sam ga: »Da pozdravim mamu?« »A što misliš«, odgovorio mi je veselo. Sutradan su rano ujutro majku nazvali iz bolnice i javili joj da je otac noćas umro. Kako mi je bilo drago da je pred smrt došao k svijesti i da mu se vratilo dobro raspoloženje. I da je televizor šutio.

Mrtvog su oca ostavili u njegovoj sobi, samog. Stigao sam i, prisjetivši se da ne smijem uznemiravati tijelo, sjeo i ostao tako sjediti bez riječi jer nisam

poznavao njegov vokabular vjere. Osjećao sam da ga već samim time što sam tu podupirem na njegovu putu.

Godinu dana kasnije mati mi je vjerojatno doživjela moždani udar. Nazvala je mog brata Jacka i ženu mu Judy. Jacka nije bilo kod kuće, a kad se javila Judy, mati je rekla kako se osjeća strašno loše, da je jako boli glava, te nastavila govoriti sasvim zbrkano. Rekla je da je hvata nesvjestica i da joj nije dobro. A onda joj je glas zamro. Budući da mati nije spustila slušalicu, Judy je odjurila u susjedstvo i nazvala hitnu pomoć. Poslije toga su majku u bolnici triput vraćali s vrata smrti, i svaki se put mučila u želji da nešto kaže. Videći je kako se tako nesuvislo bori za riječ, prisjetio sam se kako je dalaj-lama govorio o potrebi za prijateljskim savjetom koji će dozvati kreposni stav, pa prišao njezinu uzglavlju. Znao sam da je »duh« za nju riječ od posebnog značenja, pa sam joj rekao: »Mama, to sam ja, Jeff. Došao je trenutak duha.« Ona se smjesta smirila i prestala se batrgati. Nježno sam ponovio: »Došao je trenutak duha.« Nekoliko je dana kasnije mirno preminula.

15

Kad su mom rođaku Bobbvju dijagnosticirali tumor na mozgu, on je o svojoj bolesti nadugo i naširoko razgovarao s mojim bratom Jackom, i ovaj ga je upitao bi li još što želio učiniti dok je još aktivan. Bobby mu je odgovorio: »Volio bih da se rodbina sastane, pa da pričamo priče o djedu.« Moj je djed po ocu bio ljudina, te je štitio svoju obitelj, farmu, crkvu i sve mu blisko na žustar, pa i šaljiv način. I tako nas je Jack sve skupio, svih nas četrnaestero. Svi smo znali daje Bobby na samrti, i nismo se pretvarali da nije tako, ali zbog toga nismo bili ni uciviljeni. Većina je od nas pričala urnebesne priče, koje sam i snimio na video.

Bobbjeva me sestra Nancy nazvala i upitala za savjet o tome što da radi kad se približi trenutak smrti. »Pobrini se da nitko oko njega ne plače i ne nariče«, odgovorio sam joj. »Sve neka bude vrlo jednostavno. Isključi televizor. Neka se ljudi dođu pozdraviti prije početka kraja.«

Na Bobbvjev predzadnji dan, sva je rodbina gledala videozapis svog sastanka, i dobro se zabavila. Bobby je umro sutradan, u tišini i jednostavnosti. Dalaj-lama savjetuje da nas, kad nam se približi kraj, podsjetite na naše meditacije, pa ma kakve da bile. Mi drugima ne možemo nametnuti naše nazore, kao ni nivoe svjesti više od onih koje oni mogu svladati. Kad je moj prijatelj Raymond doznao da umire od AIDS-a, on i njegov dečko upitali su me što da učine. Prisjetio sam se smrti roditelja, pa i vlastite paraliziranosti zbog Lymeove bolesti a od koje sam skoro umro, pa shvatio da i dugo pošto izgubimo sposobnost komuniciranja s drugim ljudima, ipak još možemo živjeti jakim i lucidnim unutrašnjim životom. Za te sam izvanredno teške bolesti u sebi ponavljao mantru

16

što sam je recitirao kroz skoro trideset godina. Otkrio sam da unatoč tome što sam nesposoban komunicirati s drugima, ja ipak i dalje mogu ponavljati mantru s uobičajenom lucidnošću. Povremeno sam pokušavao nešto reći, ali to nisam i uspijevao. No unatoč tom neuspjehu, ipak se nisam brinuo. Znao sam da bih time jako pogriješio. Samo sam i dalje ponavljao mantru, i to me smirilo.

Povodeći se za vlastitim iskustvom, posavjetovao sam Raymond u da izabere izreku koju će stalno ponavljati. On je izabrao kiticu od četiri stiha Josepha Goldsteina:

Neka se ispunim prijaznom ljubavlju. Neka mi bude dobro. Neka me ispuni spokoj i mir. Neka budem sretan.

Pomislio sam kako je to što je izabrao možda malo predugačko, ali sam ipak znao da će to za nj biti sasvim u redu, zato što je poželio baš to.

Raymond je vježbao svoju mantru. Njegov mu ju je partner stavio u plastični okvir kraj uzglavlja, pa kad bi Raymond okrenuo glavu, opazio bi je i to bi ga podsjetilo da je ponovi. Kasnije, kad se Raymond vratio iz bolnice da umre kod kuće, postupno se počeo povlačiti u sebe, jer je najprije izgubio dar govora, pa sposobnost pokazivanja rukom, te napokon i sposobnost i najmanjeg pomicanja. Pa

ipak, kad bih ušao u njegovu sobu, pa sjeo na pod do njegove postelje i rekao: »Neka se ispunim prijaznom ljubavlju«, lice bi mu se ozarilo a oči pomaknule ispod spuštenih vjeda. Upalilo je!

17

Prvi pančen-lama

U ovoj knjizi, pri tumačenju pjesme od sedamnaest kitica prvog pančen-lame, Njegova Svetost dalaj-lama crpi iz širokog spektra indijske i tibetske pismene i usmene predaje. Dalaj-lama razmotava smisao tih kitica, obrađujući ih jednu po jednu, pa nam potanko izlaže faze umiranja, ono prelazno stanje između dva života, kao i ponovno rođenje, sve vrijeme na vrlo dojmljiv način opisujući praktičnu primjenu tih spoznaja.

Pjesma koja tvori srce ove rasprave nastala je u sedamnaestom stoljeću. Svijest su o njezinoj važnosti i re-levantnosti prenosili redovnici i laici u Tibetu, a danas i u čitavom svijetu. Predmnijevati, međutim, da se ona može proučavati, kao i da se nad njom može meditirati, značilo bi biti slijep na trenutni položaj religije u Tibetu, na prilike u kojima živi pančen-lama, kao i na stalne napetosti između Tibeta i Kine.

Zbog toga bih volio prikazati povijest naslova dalaj-lama i pančen-lama, kao i slijed inkarnacije autora te pjesme, to jest pančen-lama. Kao što bih volio i raščistiti nekoliko nejasnoća o prilikama u Tibetu i razmotriti sadašnju inkarnaciju pančen-lame koja trenutno živi u kućnom pritvoru u Kini.

Sredinom trinaestog i početkom četrnaestog stoljeća, Tsongkhapa Losang Drakpa je u Tibetu stvorio spi-ritualnu tradiciju zvanu Geluk, poznatu i pod imenom škole Žute kape. Oko 1445. Tsongkhapin je učenik Gen-dun Drup sagradio veliki samostan, takozvani Tashi Lhun-po (Brdo sreće) u Shigatseu, u pokrajini zapadano od tibetske prijestolnice Lhase. Genduna Drupa će naknadno

18

nazvati prvim dalaj-lamom, i to kad Sonam Gvatso (1543.--1588.), njegova treća inkarnacija po redu, 1578. od svog mongolskog zaštitnika i sljedbenika Altan-kana primi ime »dalaj« (stoje zapravo mongolski prijevod riječi »Gvatso«, a koja znači »ocean«).

Gendun Drup je osim toga od svog učenog tibet-skog suvremenika Bodonga Choklava Namgvela primio još i ime »panchen«, i to kad je uspio odgovoriti na sva njegova pitanja. »Panchen« znači »veliki učenjak«, a riječ potječe od sanskrtskog »pandita« što znači »učenjak«, kao i tibetske riječi »chen po« koja znači »velik«. I kasnije su opate samostana Tashi Lhunpo, a koji su bili birani na određeni rok, također redom nazivali »pančen«.

U sedamnaestom je stoljeću peti dalaj-lama samostan Tashi Lhunpo predao svom učitelju Losangu Chokviju Gveltsenu (1567.-1662.), njegovu petnaestom opatu. Njega su pak, kao glavara samostana, zvali »pančen«. Kad je, međutim, Losang Chokvi Gveltsen umro, peti je dalaj-lama objavio da će se njegov učitelj ponovno pojaviti kao prepoznatljivo dijete i nasljednik, pa je tako njegov niz inkarnacija zadržao naslov »pančen-lama«, a one su same postale opatima samostana Tashi Lhunpo. Tako se naslov »pančen-lama« prestao stjecati izborom na određeni rok i prenio se na slijed reinkarnacija.

Od tada je u Tibetu zavladao običaj da dalaj-lama i pančen-lama jedan drugom u različitoj mjeri priznaju nasljednike. Dalaj-lama je opći duhovni i svjetovni vođa Tibeta, dok je pančen-lama vođa onog područja oko Shi-gatsea. Povijest stjecanja naslova dalaj-lama i pančen-lama podriiva smiješne tvrdnje trenutnih kineskih vlasti da ti naslovi na neki način upućuju na njihovu podložnost Kini.

19

Ti su naslovi potpuno autohtoni. Da bi podupro svoje pretenzije na legitimnost, Peking ukazuje na to da pančen-la-mu zovu »erdini«. To je, međutim, mongolska riječ koja znači »dragocjeni dragulj«, te predstavlja počasni naslov zajednički mnogim mongolskim lamama. Sto se pak tiče naslova pančen-lame, njega je 1731. dodijelio car Kiang-shi, Mandžurijac koji je u to doba vladao Kinom.

Ne smijemo smetnuti s uma da su Kinom u raznim razdobljima njezine povijesti vladali stranci iz Mongolije i Mandžurije, baš kao i Kinezi iz dinastije Han. Početkom dvadesetog stoljeća doktor Sun Yat-sen, utemeljitelj moderne Kine, zalagao se za krivotvorinu, to jest za ujedinjeno Srednje Kraljevstvo koje bi obuhvaćalo Mandžuriju, Mongoliju, Istočni Turkestan, Tibet i Kinu. Godine je 1911., međutim, čak i on rekao da su poslije pobjede nacionalističke revolucije nad dinastijom Manchu, Kinu u dva navrata zaposjele strane sile - najprije Mongoli a zatim Mandžurci. I Mongoli, i Mandžurci, i Kinezi iz dinastije Han smatrali su Tibet stranom zemljom čak i kad bi se povremeno, kao moćni susjed, njihovo carstvo upletalo u poslove Tibeta. Osim toga moramo biti svjesni toga da je u osmom stoljeću Tibetsko Carstvo sezalo sve do kineske prijestolnice Ch'angana, to jest današnjeg Xiana. Stoga bismo, u slučaju da iz povremenih zadiranja u neku zemlju slijedi da ona pripada agresoru, mogli isto tako tvrditi i da Kina pripada Tibetu.

Peking nastoji legitimirati svoju vlast u Tibetu osiguranjem ključne uloge u priznavanju važnih lama tog područja, među kojima su najistaknutiji dalaj-lama i pančen-lama. Očajnička nastojanja Pekinga da stekne nekakvu prividnu relevantnost u tibetskim vjerskim poslovima-

20

ma odrazila se i u nizu događaja povezanih s nedavnim identificiranjem jedanaestog pančen-lame. Da bi daljnje izlaganje bilo jasnije, budi mi dopušteno da ukratko izložim postupak potrage za uzvišenom reinkarnacijom.

1. Kroz čitavu se zemlju provodi potraga za posebnim znakovima koji prate rođenje djeteta, za majkama s neobičnim snovima i za djecom obdarenom posebnim, a nestečenim znanjem.
2. Analiziraju se nebeski znakovi. Tako se primjerice poslije smrti prethodnog dalaj-lame na istoku pojavila duga, pa time uputila na ponovno rođenje u istočnom dijelu zemlje. A onda su se s istočne strane relikvijara preminulog dalaj-lame pojavila dva predmeta visoka jednu stopu i nalik na kljove. Pošto je potraga pronašla sljedeću inkarnaciju, u otvorenom je amfiteatru, u kojem naučavaju dalaj-lame, usred zime procvale cvijeće, a stanovnici su Lhase spontano zapjevali melodiju s imenom njegovih roditelja. (Mnogi takvi znakovi u prvom trenutku prođu nezapaženi, pa ih shvate tek naknadno.)
3. Traži se savjet od nadnaravnih izvora znanja. Na jezero jugoistočno od Lhase, poznato po tome što izaziva proročka viđenja, šalje se redovnička družina. U slučaju je sadašnjeg dalaj-lame ona u jezeru ugledala sliku samostana u njegovu zavičaju, baš kao i sliku njegove kuće. Osim toga je ugledala i tri slova: »A, Ka, Ma«, koja su uputila na pokrajinu (»A« kao Amdo), samostan (»Ka« kao Kumbum) i osobno ime dalaj-lamino (»Ma«, što znači »žensko«, budući da je dalaj-lama kao dijete nosio žensko ime, jer se zvao Božica Dugog Života).

21

4. Izvodi se gatanje i to vrćenjem zdjele u kojoj se nalaze kuglice od tijesta s imenima finalnih kandidata, pri čemu napokon izvрте jednoga od njih.
5. Šalju se družine prerusenih tragača kojima je zadaća provjeriti posjeduju li kandidati neka izvanredna znanja, a i da utvrde znaju li prepoznati stvari i pojave iz života prethodnoga lame. Tako je sadašnji dalaj-lama uspio u jednom od prerusenih članova družine prepoznati redovnika-službenika, a u drugom redovnika iz samostana Sere. Osim toga je morao izabrati između dvije brojanice, dva malena ritualna bubnja i dva štapa za šetnju.

Već je i sama pomisao da bi se materijalističke komunističke vlasti upletale u takav religijski postupak upravo smiješna, no dogodilo se upravo tako, kao što se vidi i iz događaja povezanih s identificiranjem sadašnjeg pančen-lame.

KRONOLOGIJA IDENTIFICIRANJA JEDANAESTOG PANČEN-LAME

1984.: Kineske komunističke snage, koje su 1950. provalile u Tibet, da bi do 1959. zaposjele sve njegove dijelove, objavljuju kako će Tibetancima dopustiti da traže inkarnacije visokih lama.

1987.: Kineske vlasti osnivaju u Pekingu posebnu školu za reinkarnirane lame eda bi stvorile »rodoljubive lame, kojima će na srcu biti jedinstvo domovine«.

22

28. siječnja 1989.: Deseti pančen-lama umire u pedeset i prvoj godini života u samostanu Tashi Lhunpo u Shigat-seu u Tibetu, i to samo četiri dana po izricanju poruke u kojoj kritizira kineske vlasti te veli: »Od kineske je vladavine u Tibetu bilo više štete nego koristi.« On je ostao u Tibetu i pošto je iz njega u ožujku 1959. pobjegao dalaj-lama, te je za Kulturne revolucije bio devet godina i osam mjeseci mučen po zatvorima zato što je sročio izvještaj oštro kritičan prema kineskoj politici u Tibetu. (Poslije njegove smrti uporno se ponavljaju glasine da su ga otrovali.) Istoga dana dalaj-lama predlaže slanje u Tibet deseteročlane religijske delegacije koja će se pomoliti u samostanu pančen-lama. Veljača 1989.: Kineski premijer Li Peng objavljuje kako strancima - što će reći Tibetancima u egzilu - neće biti dopušteno »uplitanje u proceduru izbora«. 1989. kolovoza: Kineske vlasti objavljuju plan u pet točaka, a koji obuhvaća potragu, izbor i priznavanje pančen-lama. Taj je plan rezultat kompromisa s upravom samostana pančen-lame, te sadrži i kategorični zahtjev kineskih vlasti da u tom procesu bude i lutrija, te da one preuzmu konačnu javnu potvrdu. Istraživački odbor postavlja Peking, a vodi ga Chandrel Rinpochav, opat samostana pančen-lama, a za kojeg se zna da surađuje s Kinezima.

21. ožujka 1991.: Dalaj-lama, posredstvom svoje ambasade u New Delhiju, informira kineske vlasti da bi želio pomoći pri traganju za reinkarnacijom pančen-lame, i to odašiljanjem delegacije na jezero proročkih viđenja jugoistočno od Lhase.

23

Lipanj 1991.: Tri mjeseca kasnije kineske vlasti odgovaraju da nema baš nikakve potrebe za uplitanjem.

17. srpnja 1993.: Glava tragačke družine Chadrel Rinpoc-hay, postavljen od kineskih vlasti, šalje dalaj-lami žrtvene prinose i pismo o reinkarnacijama pančen-lame. U njemu mu objašnjava da je redovnička družina obišla dva jezera i dobila potvrdu da se pančen-lama reinkar-nirao.

5. kolovoza 1993.: Dalaj-lama šalje, posredstvom kineske ambasade u Delhiju, odgovor Chandrelu Rinpochavu, te ga poziva da mu u posjet u Indiju pošalje delegaciju s kojom bi raspravio o traganju za reinkarnacijom. Na ovo pismo ne dobiva odgovor.

17. i 18. listopada 1994.: Dalaj-lama, na privatnom sastanku s nekim Kinezom, tijesno povezanim s kineskom vladom, veli kako još od 5. kolovoza 1993. čeka odgovor na svoje pismo Chandrelu Rinpochavu. Pritom ističe koliko je važno da traganje za reinkarnacijom bude u skladu s tradicionalnim vjerskim procedurama.

Siječanj 1995.: Spomenutog Kineza u dva navrata podsjećaju na taj razgovor.

Travanj 1995.: Kineske vlasti objavljuju nove zakone o traganju, odabiranju i odobravanju inkarnacija visokih lama.

14. svibnja 1995.: Poslije intenzivnog analiziranja preko tridesetoro djece i primitka četiri proroštva iz pro-ročišta, kao i poslije devet gatanja, među kojima je bio i ritual s kuglicama od tijesta, dalaj-lama i formalno priznaje šestogodišnjeg dječaka Gedhuna Choekvija

24

Nyimu, rođenog 25. travnja 1989. u okrugu Lhari u Na-gchuu, u Tibetu, za jedanaestog pančen-lamu. Taj se datum poklapa s povoljnim trenutkom u kalendaru nauka Kotač vremena, trenutkom s kojim pančen-lama stoji u posebnoj vezi. Dalaj-lama i delegacija Chandre-la Rinpochava (postavljenog od Pekinga) u tome su suglasni.

15. svibnja 1995.: Službena kineska novinska agencija napada izjavu dalaj-lame.

17. svibnja 1995.: Pekinške vlasti drže Chandrela Rinpochava i njegova pedesetogodišnjeg tajnika Jampa dvanaest dana u Chengduu, odsječene od vanjskoga

svijeta. Kineske vlasti lamu-dječaka stavljaju u pritvor. Tako taj šestogodišnjak postaje najmlađim političkim zatvorenikom na svijetu.

19. svibnja 1995.: U tibetskim se gradovima počinju pojavljivati plakati koji osuđuju uplitanje kineskih vlasti u izbor pančen-lame.

21. svibnja 1995.: Kineske vlasti sazivaju zbor u tibetskim gradovima Lhasi, Shigatseu i Negchuu te zabranjuju okupljanja više od troje ljudi kao i svako javno raspravljanje o reinkarnaciji pančen-lame. U samostan Tashi Lhunpo ulaze partijski kadrovi i počinju seanse preod-gajanja, a redovnike pozivaju da kritiziraju Chandrela Rinpochava. Dječak lama i čitava njegova obitelj, baš kao i dva druga djeteta, bivši vodeći kandidati, potom naprosto nestaju, nakon čega javljaju da su ih preselili u Peking. U Lhasi se pak od svih vodećih ljudi u državnoj i vjerskoj hijerarhiji traži sudjelovanje na zborovima na kojima se osuđuje izjava dalaj-lame.

25

24. svibnja 1995.: Hitna sjednica Kineske narodne savjetodavne konferencije objavljuje izjavu u kojoj se dalaj-la-mina izjava proglašava »pravno ništavnom«. Svibanj 1995.: Yuluu Dawi Tseringu, vodećem tibetskom disidentu i bivšem političkom zatvoreniku, naređuju da se svaki drugi dan javlja na policiju.

11. lipnja 1995.: Kineske vlasti zatvaraju u Dingri Gyaru Tseringa Samdrupa, Chandrel Rinpochaveva voditelja poslova, i to zbog sumnje da je komunicirao s dalaj-la-mom.

12.-13. srpnja 1995.: Iz Shigatsea, sjedišta samostana pančen-lama, istjeruju strane turiste, tako da ne vide demonstracije. Tibetance sprječavaju u obavljanju vjerskih poslova u samostanu pančen-lame, pa im brane čak i pobožno obilaženje hramova i vjerski obilježenih mjesta.

Nitko u javnosti danas ne zna gdje se nalazi dječak kojeg su prepoznali potraga iz njegova samostana, da-laj-lama i pančen-lama. Do danas, to jest 2002. godine, kineska vlada njega i njegove roditelje već sedam godina drži u zatočeništvu, a međunarodnim promatračima, zabrinutim za njegovo stanje, brani pristup dječaku. U međuvremenu je pak vođa potrage Chandrel Rinpo-chay, to jest 2002., pušten poslije sedmogodišnjeg zatočeništva.

Usljedio je upravo nadrealistički niz događaja. Komunistička je kineska vlada naime imenovala vlastitu potragu, te izjavila kako je otkrila pravog pančen-lamu. Taj je proces budno pratio i sam kineski predsjednik Jiang

26

Zemin. Od vlasti odobreni nadomjestak, kojemu je sad već trinaest godina, dobio je istaknuto mjesto u kineskim novinama, gdje je bio prikazan kao rodoljubivi učenjak sposoban da nadahne pobožnošću. Godine je 2001. taj od Pekinga odobreni pseudo-dalaj-lama na turneji po razvijenoj istočnoj obali izjavio: »Ja sad duboko razumijem veličinu Kineske komunističke partije i osjećam toplinu socijalističke obitelji vođene slavnom politikom Kineske komunističke partije«. Prijedlozi za razmišljanje

Zašto su pekinške komunističke vlasti tom pitanju posvetile toliko truda? Zato da time svijetu pokažu kako i u spi-ritualnom životu nacije igraju ključnu ulogu, i time pribave legitimitet svojoj invaziji na Tibet. One, osim toga, možda i pokušavaju otkriće novog pančen-lame objaviti baš na trinaestu obljetnicu proglašenja »Autonomne pokrajine Tibet«, kad je tako bio nazvan teritorij koji je samo dio te zemlje. Dalaj-lama i delegacija iz samostana pančen-lame kojeg je zapravo bio postavio Peking, ipak su se složili oko kandidata, pa je dalaj-lama objavio i identifikaciju, i to nedvojbeno zato da već unaprijed onemoguću kinesko uplitanje.

Peking osim toga sasvim neosnovano tvrdi da je prethodni, kuominangški režim sudjelovao u prepoznavanju današnjega dalaj-lame. To se, međutim, kosi s mnogobrojnim povijesnim dokazima. Kad je 22. veljače 1940. bio okrunjen dalaj-lama, odnos je Tibetanaca prema ki-

27

neskom emisaru Wuu Zhongxinu bio isti kao i prema poslanicima iz Butana, Sikkima, Nepala i Britanske Indije, i Kinez u tom poslu nije igrao nikakvu posebnu ulogu. Ku-omintang je iznio apsurdnu tvrdnju da se dječak poklonio prema Pekingu i da ga je na prijestolje posjeo kineski emisar. Čak je i Ngabo Nawang Jigme, tibetski službenik koji je bio na krunidbi i surađivao s kineskim vlastima, a inače je dopredsjednik Stalnog odbora Narodnog kongresa, 31. srpnja 1989. o tome rekao: »Mi, Komunistička partija, ne trebamo govoriti laži utemeljene na kuomintanškim lažima.« U isto je doba drug Chang Feng iz Ministarstva Ujedinjenog fronta, izjavio: »U buduću nećemo govoriti kako je Wu Zhongxin sudjelovao u obredu pri ustoličenju četrnaestog dalaj-lame.« Danas se, međutim, Peking u očaju opet okrenuo kuomintanškoj krivotvorini. Znakovito je već i to što, unatoč činjenici da Tibet posjeduje velika samostanska sveučilišta koja se duboko bave svim filozofskim pitanjama, u tibetskom jeziku nikad nije postojala riječ za zemlju koja obuhvaća i Tibet i Kinu. Politika današnjih kineskih vlasti prema Tibetu temelji se na nepoštivanju i zanemarivanju potreba i želja tibetskog naroda. To se mora promijeniti, i to tako da se Pekingu jasno stavi na znanje da se svijet prema tom pitanju odnosi vrlo ozbiljno. Države i nedežavne organizacije trebale bi izvršiti pritisak na kineske vlasti da oslobode pančen-lamu i ljude povezane s njegovim otkrivenjem, te da mu dopuste školovanje u njegovu samostanu i slobodu putovanja. Ujedinjeni bi narodi trebali poduprijeti nastojanja dalaj-lame da pregovorima ishodi sporazum o statusu Tibeta.

28

Tibetska kultura seže daleko izvan Tibeta, te se proteže od Kalmičkih stepa uz Volgu (na mjestu gdje se Volga ulijeva u Kaspijsko more) pa sve do Vanjske i Unutrašnje Mongolije, sibirskih republike Burjatije, Butana, Sikkima, Ladakha i dijelova Nepala. U svim se tim područjima buddhistički rituali i skolastičke rasprave vode ti-betskim jezikom. S čitavog su tog golemog teritorija na školovanje u Tibet, i to napose u prijestolnicu Lhasu i njezinu okolicu, dolazili mladići, te se po okončanju studija obično vraćali u domovinu (sve dok u mnogim od tih zemalja nije došlo do komunističkog prevrata). To znači da tibetska kultura zauzima središnje mjesto na golemom području srednje Azije, te stoga njezino utruće izaziva dalekosežne posljedice.

Ova bi nas knjiga morala podsjetiti na golemu riznicu Tibeta.

dr. Jeffrev Hopkins profesor tibetskih studija Sveučilište Virginia

29

SAVJETI

O UMIRANJU

Svijest o smrti

Baš kao što tkalac

Tkajući stigne do kraja

Kad fine niti protjera kroz tkanje,

Baš tako čovjek proživi svoj života.

Buddha

Misao na smrt je neobično važna - to kontempliranje činjenice da nećemo dugo ostati u ovom životu. Nismo li svjesni smrti, nećemo znati ni iskoristiti ovaj već dosegnuti ljudski život. To je vrlo značajno zato što, polazeći od te spoznaje, možemo postići važne učinke.

Smrt ne analiziramo da bismo u sebi pobudili strah, nego da bismo znali cijeniti ovaj dragocjeni životni vijek u kojemu možemo ostvariti toliko važnih duhovnih vježbi. Umjesto da se bojimo, moramo razmišljati o tome kako ćemo, kad stigne smrt, izgubiti dobru priliku za vjež-

33

banje. Tako će razmišljanje o smrti u naše vježbanje ucijepiti novu energiju. Moramo prihvatiti istinu da smrt dolazi kao normalni dio života. Ili, kako bi to rekao Buddha:

Mjesto na kojem nas smrt ne bi doticala Ne postoji.

Ne postoji u svemiru, ne postoji u oceanu, Nema ga ni usred planine. Prihvatimo li da je smrt dio života, onda ćemo se s njom, kada po nas dođe, lakše suočiti.

Kad ljudi duboko u sebi znaju da će smrt doći, ali namjerno izbjegavaju razmišljanje o njoj, onda ne čine nešto što se slaže s prilikama, nego nešto zapravo kontra-produktivno. Isto vrijedi i ako starost ne prihvaćamo kao dio života, nego je smatramo neželjenom te je u mislima namjerno izbjegavamo. To nas dovodi do mentalne nespremnosti, pa kad starost neizbježno dođe, onda nam bude jako teško.

Mnogi su ljudi tjelesno stari, ali se pretvaraju da su mladi. Ponekad kad se sretnem s dugogodišnjim prijateljima, primjerice izvjesnim senatorima u zemljama poput Sjedinjenih Država, znadem ih pozdraviti s »Prijatelju stari«, misleći time reći da se već dugo poznajemo, a ne da je sugovornik neizbježno i tjelesno star. Pa ipak, kad to iz-reknem, neki me naglašeno isprave: »Ma nismo mi stari! Nego smo dugogodišnji prijatelji.« A zapravo su oni zaista stari - s dlakama što im vire iz ušiju, a što je već jasan znak starosti - ali se zbog starosti osjećaju nelagodno. A što je budalasto.

34

Kad razmišljam o ljudskom životu, obično uzimam da mu je najveća dužina stotinu godina, što je zapravo, usporedimo li ga s vijekom planeta, izvanredno malo. A to kratko postojanje treba iskoristiti tako da drugima ne nanosimo bol. Svoj život ne smijemo posvetiti destruktivnim djelima već konstruktivnom djelovanju - i to barem u tolikoj mjeri da drugima ne činimo zlo niti im stvaramo nevolje. Tako će naš kratki, upravo turistički boravak na planetu imati smisla. Ako turist nakratko posjeti neko mjesto i pritom ljude izgnjavi, učinit će nešto zaista budalasto. Ali ako kao turisti za svog kratkog boravka druge razveselimo, postupit ćemo mudro; kad poslije odemo na drugo mjesto, i sami ćemo zbog toga biti veseli. Ali ako im budemo stvarali nevolje, iako za svog boravka sami ne doživimo neugodnosti, morat ćemo se upitati kakva je uopće bila svrha našeg posjeta.

Od stotinu godina života, najraniji dio provedemo kao dijete a završni potrošimo u starosti, počesto baš kao životinja što samo jede i spava. Između toga imamo možda šezdeset do sedamdeset godina koje možemo smisleno utrošiti. Ili, kako bi to rekao Buddha:

Pola nam života oduzme san. Deset godina potrošimo u djetinjstvu. Dvadeset se gubi u starosti. U preostalih dvadeset godina, tuga, jadanje, bol i uzrujavanje oduzmu nam mnogo vremena, a stotine tjelesnih bolesti unište ga još i mnogo više.

Da bi nam život postao smislen, bitno je da prihvatimo i starost i smrt kao sastavne dijelove života. Osjećaj da je smrt nešto skoro nemoguće samo nas gura u još go-

35

ru pohlepu i stvara nove nevolje - ponekad čak i na namjerno nanošenje zla drugim ljudima. Pogledamo li malo bolje kako su neke navodno velike ličnosti - carevi, monarsi, i tako dalje - podizali silne palače i zidine, opazit ćemo kako im se duboko u glavi krila misao da će u ovom životu ostati zauvijek. Ta samoobmana samo dovodi do novih muka i nevolja za druge ljude.

Čak i za one koji ne vjeruju u buduće živote, kon-templiranje je stvarnosti produktivno, korisno i znanstveno opravdano. Zbog toga što se ljudi, svijest i sve ostale uzročne pojave mijenjaju iz časa u čas, to nam otvara mogućnost pozitivnog razvoja. Kad se prilike ne bi mijenjale, onda bi one u sebi, kao dio svoje naravi, zauvijek zadržale patnju. Ali kad jednom shvatimo da se sve stalno mijenja, onda ćemo čak i kad prolazimo kroz vrlo teško životno razdoblje, naći utjehu u činjenici da prilike neće zauvijek ostati takvima kakve su sada. Zbog čega onda i nema potrebe da budemo ojađeni.

Stalna, dakako, nije ni dobra sreća, pa stoga ne trebamo pridavati preveliku važnost ni tome što nam sve polazi od ruke. Zapravo nas perspektiva trajnosti

uništava. Čak i ako prihvaćamo da postoje i budući životi, ipak našom glavnom preokupacijom postaje sadašnjost, dok budućnost postaje manje važna. To onda upropaštava zgodnu priliku koju nam možda pruži život ako nas obdari dokolicom i sredstvima za bavljenje produktivnim duhovnim vježbama. Perspektiva nam netrajnosti, međutim, u tome pomaže.

Svijest o netrajnosti traži disciplinu - treniranje uma - ali to ne predmnijeva ni kažnjavanje ni upravljanje izvana. Disciplina ne znači zabranu: ona, naprotiv, znači

36

da ćemo, kad dođe do sukoba između kratkoročnih i dugoročnih ciljeva, kratkotrajne koristi žrtvovati dugotrajnima. To je samodisciplina, a ona izvire iz prihvaćanja uzroka i posljedica karme. Tako sam se primjerice ja, da bi mi se poslije nedavne bolesti želudac vratio na normalu, morao okaniti kisele hrane i hladnih pića, a koji su mi prije bili ukusni i privlačni. Takva disciplina zapravo donosi zaštitu. Slično tome i razmišljanje o smrti predmnijeva samodisciplinu i samozaštitu, a ne kažnjavanje.

Ljudska bića raspoložu svim potencijalima za stvaranje dobrih djela, ali za potpuno iskorištavanje tih potencijala moramo imati slobodu. Totalitarizam guši taj rast. U svom pohvalnom smislu, individualizam predmnijeva da ništa ne očekujemo izvana i da ne čekamo na nečiju naredbu, već da, naprotiv, sami preuzimamo inicijativu. Zato se Buddha često pozivao na »individualno oslobođenje«, pri čemu je mislio na samooslobođenje, oslobođenje vlastitim snagama, a ne kroz neku organizaciju. Svaki pojedinac mora stvoriti svoju pozitivnu budućnost. Sloboda i individualizam zahtijevaju samodisciplinu. Ako se one iskorištavaju za izazivanje loših emocija, slijede negativne posljedice. Sloboda i samodisciplina moraju djelovati zajedno.

Sirenje vidokruga

S buddhističkog motrišta, najveći je od svih ciljeva postizanje buddhinstva (prosvjetljenje), kako bismo, zahvaljujući tom stanju, mogli pomoći golemom broju osjetilnih bića.

37

Pa ipak, čak nas i osrednji uspjeh može osloboditi bolnog ciklusa radanja, starenja, bolovanja i umiranja. Niža, no ipak dragocjena razina uspjeha omogućuje nam poboljšavanje naših budućih života. Postupnim se popravljanjem života može, naime, postići oslobođenje, a na temelju se tog oslobođenja onda konačno može dostići i buddhinstvo (prosvjetljenje). Najprije se naša perspektiva širi tako da zahvati i buduće živote, a onda nam se, kroz temeljito razumijevanje vlastitih nevolja, perspektiva produbljuje dok ne obuhvati sav ciklus patnje od jednog života do drugog, takozvano cikličko postojanje ili samsaru. Napokon to razumijevanje možemo proširiti i na druge ljude, i to kroz sućutnu želju da se sva razumna bića oslobode od patnje i njezinih uzroka. Ta nas onda sućut navodi na to da težimo buddhinstvu (prosvjetljenju).

Da bismo dokraja shvatili narav patnje i cikličkog postojanja, moramo se najprije pozabaviti dubljim aspektima života, a koji utječu na naše buduće živote. To je shvaćanje patnje opet potrebno za puno razvijanje sućuti. Slično tome mi Tibetanci težimo postizanju izvjesne mjere samouprave u Tibetu kako bismo mogli služiti bićima u svojoj domovini, ali se isto tako i trudimo da se snademo u izbjegličkoj situaciji u Indiji. Postignuće prve, veće svrhe ovisi o našem postizanju potonjeg, privremenog cilja.

Nevolje što ih donosi nesvjesnost o smrti

Svijest o činjenici da ćemo umrijeti vrlo nam je korisna. A zašto je tako? Ako nismo svjesni smrti, nećemo misliti ni

38

na vježbanje, pa ćemo život provoditi u besmislicama, ne istražujući kakvi stavovi i djela produžuju patnju, a koji nam donose sreću.

Ako stalno ne mislimo o tome kako bismo svaki čas mogli umrijeti, past ćemo pod utjecaj lažnog osjećaja trajnosti, misleći: »Smrt je još nešto daleko, daleko«. I onda, kad nam dođe vrijeme, čak ako tada i pokušamo ostvariti nešto vrijedno, za to više nećemo imati snage. Mnogi Tibetanci u mladim godinama ulaze u samostan pa proučavaju tekstove o duhovnim vježbama, ali kad dođe vrijeme i za stvarno vježbanje, za to im najednom nedostaje sposobnosti. Razlog je tome što ti ljudi ne raspoložu istinskim razumijevanjem netrajnosti.

Ako, razmislivši o tome kako da vježbamo, zaključimo da to apsolutno moramo učiniti, te se na nekoliko mjeseci, pa čak i mnogo godina, povučemo u osamu, to onda znači da nas je motiviralo znanje o vlastitoj netrajnosti. Ali ako se taj jaki poriv ne održava stalno ponavljanim razmišljanjima o razornom djelovanju netrajnosti, naše će vježbanje polako usahnuti. Eto zašto neki ljudi godinama ostaju u osami, ali to iskustvo ne ostavlja nikakva traga na njihovu kasnijem životu. Razmišljanje o netrajnosti ne samo da nas motivira na vježbanje nego mu daje i goriva.

Posjedujemo li snažan osjećaj o izvjesnosti smrti i neizvjesnosti trenutka njezina dolaska, bit ćemo motivirani iznutra. To je kao da nas prijatelj upozorava: »Budi pažljiv, budi ozbiljan, prolazi još jedan dan.«

Mogli bismo čak i otići od kuće da živimo redovničkim životom. Učinimo li tako, dobit ćemo novo ime i odjeću. Tad ćemo osim toga imati i manje žurnih poslova; morat ćemo promijeniti svoje stavove, pa svoju pažnju us-

39

mjeriti na dublje svrhe. Ostanemo li, međutim, i dalje zaokupljeni površnostima što ih donosi trenutak - slasnom hranom, lijepim ruhom, boljom kućom, ugodnim razgovorom, mnoštvom prijatelja i znanaca, pa čak i stvaranjem neprijatelja od ljudi koji učine nešto što nam nije po volji, a onda još i svađama i koškanjem - nećemo postati ništa bolji no što smo to bili prije ulaska u samostan, a možda postanemo još i gori. Ne zaboravimo, nije dovoljno samo se povući od tih površnih djelatnosti zato što su nam one neugodne, ili zato što se bojimo što bi mogli pomisliti naši prijatelji koji su također krenuli putem spoznaje - jer promjena mora doći iznutra. To je istina za redovnike i redovnice, baš kao i za laike koji se prihvate duhovnih vježbi.

Možda smo obuzeti osjećajem trajnosti, uvjerenjem da još dugo nećemo umrijeti, te da nam dok smo još živi trebaju naročito dobre jestvine, odjeća i razgovor. Iz čiste želje prema prekrasnim ugodama sadašnjeg trenutka, čak i ako one, gledajući dugoročno, i nemaju nekog velikog smisla, bit ćemo spremni posegnuti za svakovrsnim besramnim pretjeranostima i smicalicama samo da dobijemo to što smo poželjeli - pa ćemo posuđivati uz visoke kamate, s visoka gledati na prijatelje, pokretati parnice - a sve da bismo dobili i više od onog što nam je razumno potrebno.

Budući da smo život posvetili takvim djelatnostima, novac nam postaje privlačniji od učenja, pa ako tada čak i pokušamo vježbati, nećemo tome posvetiti previše truda. Ako nam iz knjige ispadne stranica, možda ćemo se nećkati da je dignemo, no ako na zemlju padne novac, onda o nećkanju nema ni govora. Sretnemo li ljude koji su život zaista posvetili težnji za višim stvarima, o njihovoj

40

ćemo pobožnosti možda imati dobro mišljenje, no to će ujedno biti i sve, no ako opazimo čovjeka otmjeno odjevena kako pokazuje svoju imućnost, poželjet ćemo da i mi to steknemo, za tim osjetiti žudnju, te se ponadati da ćemo do toga doći - i za tu se žudnju sve više vezati. Napokon ćemo postati spremni na sve samo da se toga dokopamo.

Kad jednom počnemo žudjeti za raskošima ovoga života, u nama će ojačati loše emocije, te sa svoje strane nužno dovesti do još mnogih loših djela. Takve kontraproduktivne emocije samo vode u nevolju, te nas navode da postanemo neugodni i sami sebi i ljudima oko sebe. Čak i ako ukratko naučimo kako da vježbamo stupnjeve puta k prosvjetljenju, ipak ćemo stjecati sve više

materijalnih dobara te se zaplitati sa sve više ljudi sve dok ne počnemo, da tako velim, vježbati površnosti ovoga života, te meditativno kultivirati želju za prijateljima i mržnju prema neprijateljima te smišljati načine kako da udovoljimo tim lošim emocijama. Kad dospijemo do tog stanja, onda ćemo, čak i ako čujemo za stvarnu, blagotvornu vježbu, biti skloni pomisliti: »Da, to je tako, ali...« I tako će jedan »ali« slijediti za drugim. Zapravo smo se svi mi na svoje loše emocije već navikli kroz svoje cikličko postojanje koje nema početka, ali smo mu sad dodali još i vježbanje površnosti. Time se naše stanje samo još više pogoršava, jer nas sve to odvrća od onog što bi nam zaista pomoglo.

Budu li nas gonile takve žudnje, nikad nećemo naći smirenje. Nećemo usrećivati druge ljude - a izvjesno ni sebe. Jer što postajemo usmjereniji na sebe - »moje ovo, moje ono«, »moje tijelo, moj imetak« - svatko tko nas u našim željama ometa smjesta postaje ciljem našega gnjeva. Iako prenaplašavamo »svoje prijatelje« i »svoje rodake«,

41

oni nam ipak ne mogu pomoći ni u času rođenja ni u trenutku smrti; na ovaj smo svijet došli sami, s njega nam je samima i otići. Kad bi nam se u smrtnom času mogao pridružiti prijatelj, ta bi spona bila vrlo vrijedna, ali to nije moguće. Kad bi nam, kad se ponovno rodimo i nademo u posve nam nepoznatim okolnostima, prijatelj iz prošloga života mogao biti od nekakve pomoći, i to bi moglo biti vrijedno razmišljanja, ali to nažalost nije moguće. Pa ipak, između rođenja i smrti, kroz nekoliko desetljeća, mi stalno ponavljamo »moj prijatelj«, »moja sestra«, »moj brat«. Takvo nam posve neumjesno isticanje nije ni od kakve koristi, ono u nama samo stvara još veću smetenost, još jaču požudu i mržnju. Ako pretjerano ističemo prijatelje, isto će nam se dogoditi i s neprijateljima. Kad se rodimo, niti mi ikoga poznajemo, niti itko poznaje nas. Iako svi mi podjednako težimo sreći i ne želimo patiti, ipak nam se lica nekih ljudi sviđaju, pa mislimo: »To su moji prijatelji«, dok nam se lica drugih ne sviđaju pa mislimo: »To su moji neprijatelji«. Tim licima pridajemo identitete i nadimke, da bismo na kraju vježbali buđenje želje prema prvima i mržnje prema potonjima. I kakvu to onda ima vrijednost? Ma baš nikakvu. Nevolja je u tome što se pritom toliko energije troši na brigu o razini koja nije dublja od životnih površnosti. Ono duboko gubi bitku s trivijalnim.

Ako nismo vježbali, a u smrtni se čas nademo okruženi rasplakanim prijateljima i ostalima s kojima smo u životu općili, umjesto da kraj sebe zateknemo nekoga tko će nas podsjetiti na vježbanje krjeposti, to će nam društvo donijeti samo nevolje, i to nevolje koje smo sami zažvali. I što je tu onda bilo krivo? To što smo s uma smetnuli net-rajnost.

42

Prednosti svijesti o netrajnosti

Pa ipak, ako na to da nam do svijesti prodre spoznaja o tome da ćemo umrijeti ne čekamo sve do samoga kraja, i ako već sada realistički procijenimo svoju situaciju, onda nas neće nadvladati površni, vremeniti ciljevi. I nećemo zanemariti ono što je dugoročno važno. Bolje je već na samom početku shvatiti da ćemo umrijeti pa pokušati otkriti što je u životu vrijedno truda. Ne smetnemo li s uma kako život brzo prolazi, naučit ćemo cijeniti svoje vrijeme pa raditi samo ono što nešto vrijedi. Vodi li nas jak osjećaj imanentnosti smrti, osjetit ćemo potrebu za predavanjem vježbanju svog duha, usavršavanju svog uma, pa nećemo tratiti vrijeme na kojekakve besmislice - od jela i pila pa sve do beskrajnih razgovora o ratu, ljubavnom životu i glasinama.

Sva bića teže sreći i ne žele patiti. Mi se pak služimo mnogim razinama tehnike za uklanjanje neželjene patnje u njezinom površnom i dubokom obliku, no ponajčešće u ranom dijelu života za sprječavanje kasnije patnje. I religiozni ljudi i oni koji to nisu, kroz čitav život teže tome da jednu patnju ublaže i drugu otklone, te pritom ponekad prihvaćaju čak i samu bol kao sredstvo kojim će ukloniti još veću patnju i postići izvjesnu mjeru sreće.

Svi se ljudi trude otkloniti površni bol, no postoje i tehnike koje se bave uklanjanjem patnje na dubljoj razini - usmjerene na to da, u najgorem slučaju, umanje patnju u budućim životima, a u najboljem uklone sve oblike patnje s čovjeka koji vježba svoj duh, baš kao i sa svih drugih bića. Duhovne vježbe pripadaju tom dubljem obliku.

Takve tehnike predmnijevaju modificiranje odnosa prema životu, pa zato vježbanje duha dovodi do pozitiv-

43

nog modificiranja misli. Na sanskrtu se to zove dharma, što znači »držanje«. To znači da se modificiranjem kontra-produktivnih stavova oslobađamo od određene razine patnje i tako držimo podalje od te patnje. Duhovne vježbe štite, ili zadržavaju podalje od jada i nas i druge ljude.

Nakon što smo najprije shvatili vlastitu situaciju u svjetlu cikličkog postojanja, i potrudili se zadržati podalje od patnje, svoje ćemo razumijevanje proširiti i na druga bića i razviti sućut, što znači da ćemo se posvetiti zadržavanju i drugih ljudi izvan dohvata patnje. To svakako ima svog praktičnog smisla, jer svakako stoji da ja, koji sam samo jedno biće, mogu odlučiti da preuzmem brigu o mnogim drugim bićima, no to ima i svoju drugu stranu jer ću i ja, usmjerivši svoje djelovanje na dobrobit drugih ljudi, i sam postati sretnijim. Sućut, naime, smanjuje strah pred vlastitom patnjom i jača unutrašnju snagu. Ona nam daje osjećaj snage, ona u nama budi uvjerenje da možemo izvršiti svoje zadaće. Ona nam pruža poticaj i ohrabrenje.

Dopustite mi da navedem samo jedan mali primjer. Nedavno sam bio u Bodh Gayi, jer sam se bio razbolio od kronične crijevne zaraze. Na putu za bolnicu bol mi je u abdomenu bio vrlo jak, i silno sam se znojio. Automobil je prolazio kroz područje Brda lešinara (tu je naučavao Buddha), u kojem su seljaci inače jako siromašni. Država je Bihar već i sama po sebi siromašna, no ovo je područje još siromašnije. Nisam vidio čak ni djecu kako idu u školu. Gola bijeda. I bolest. Ostala mi je sasvim jasna uspomena na dječaćića oboljela od paralize koji je na nogama imao hrdave željezne ortopedске aparate, a pod pazuhom metalne štake. Bilo je očito da se o njemu nitko ne brine. To me je jako potreslo. Malo sam kasnije ugledao starca u

44

čajani. Na sebi je imao samo prljave dronjke; bio je pao na zemlju, i tu su ga ostavili da leži, i nikoga za nj nije bila briga-

Kasnije, u bolnici, misli su mi nastavile kružiti oko toga što sam vidio, pa sam razmišljao kako je to tužno da ja imam koga da se o meni brine, dok ti jadnici nemaju baš nikoga. I onda su mi misli odlutale na to, ne baveći se mojom patnjom. Iako mi je s tijela lijevao znoj, moja je zabrinutost bila usmjerena na nešto drugo.

I tako moj um, unatoč tome što mi je tijelo trpje-lo veliki bol (u crijevnoj mi se stijenki otvorila rupa), od kojeg nisam mogao ni oka sklopiti, ipak nije patio ni od kakva straha ili nelagode. Da sam se koncentrirao na vlastite probleme, moja bi se situacija samo još više pogoršala. To je primjer iz mog skromnog iskustva o tome kako sućutni stav pomaže čak i onom tko ga zauzme, te kako on do izvjesne mjere potiskuje i sam tjelesni bol te od nas tjera duševni jad, i to unatoč činjenici da time ne možemo izravno pomoći drugim ljudima. Sućut u nas ucjepljuje hrabriji odnos prema životu, i zahvaljujući upravo toj hrabrosti postajemo opušteniji. A kad naša perspektiva obuhvati i patnju neograničenih bića, naša nam se patnja, u usporedbi s njom, počinje činiti neznatnom.

45

Oslobodenje od straha

Naš život stanuje sred uzroka smrti Ko svjetiljka na jakom vjetru.

Nagarjuna, Dragocjeni vijenac

Prvi je pančen-lama napisao pjesmu u sedamnaest kitica pomoću koje se mnogi Tibetanci koncentriraju pri svakodnevnoj meditaciji o smrti. Naslov je te

pjesme: Želje za oslobađanjem iz opasnog tjesnaca prelaznoga stanja, za oslobađanjem junaka od straha. Da bismo se oslobodili tog tjesnaca straha, primjerice od toga da će nas zaskočiti razbojnici, nasilnici ili divlje zvijeri, moramo prije svega imati junačkog i sposobnog vodiča da nas iz njega izbavi. Slično tome, da bismo se oslobodili straha od iluzornih pojava u trenutku umiranja i u onom prelaznom stanju između dva života, moramo vježbati po savjetima ove pjesme, baš kao što moramo uvježbavati i duboke tehnike za oslobađanje od tih strahova. Razmišljanjem ćemo o toj

46

pjesmi doznati kako se smrt zapravo odigrava, i to će nam znanje biti korisno kad ona i stvarno nastupi. U trenutku se umiranja manifestiraju dublje razine uma, no vrata tih stanja otvaraju i svakodnevne meditacije. U toj pjesmi nalazimo čitav niz želja koje mogu poslužiti svakome od nas, tako da kad smrt udari, um na nju može reagirati na kreposan način. Neki teže tome da u trenutku smrti stvore snažnu kreposnu motivaciju, kojom će ojačati i aktivirati kreposne predispozicije, a što onda vodi u povoljno ponovno rođenje. Njihov je cilj postizanje dobre transmigracije u sljedeći život, eda bi u njemu nastavili vježbanje vjere. Drugi pak, kao što ćemo vidjeti, teže tome da iskoriste dublje razine svijesti koje se manifestiraju dok umiremo, eda bi tako dosegli naprednije duševno stanje. Svi učenici koji vježbaju teže tome da drugima budu od koristi.

Pjesma prvog pančen-lame opisuje tri razine duhovnog vježbanja - razinu za najuvježbanije, za one srednje i napokon za one najmanje uvježbane - i to u obliku želje da u procesu umiranja ostanemo svjesni, baš kao i da takvi ostanemo u onom stanju između dva života, te pri ponovnom rođenju. Ona potanko govori o tome što bismo morali činiti na svakom od tih stupnjeva. U životu moramo doseći primjerenu razinu vježbanja eda bismo u trenutku smrti mogli uspješno proći kroz sve stupnjeve.

A kad smrt i stvarno dođe, ako nismo već otprije navikli na vježbanje, onda ćemo vrlo teško uspjeti u svakom blagotvornom razmišljanju. Zato je već sada vrijeme da vježbamo i pripremamo se dok smo još sretni i veseli i životne su nam prilike skladne. Onda u trenutku prave potrebe i pritiska nećemo morati brinuti. Ako se sada, kad

47

imamo vremena za slušanje, razmišljanje, meditiranje i postavljanje pitanja, ne pripremamo za smrt, u zadnji dan za to više neće biti vremena, pa ćemo ostati bez zaštitnika i pribježišta, i od svega će nam ostati još samo žaljenje. Daleko je bolje još mnogo prije tog trenutka ustanoviti stalnu praksu razmišljanja o procesu umiranja i onom međustanju između dva života - vježbati se u zamišljanju pojedinih faza, tako da nam one postanu bliske. To je veoma važno, jer onda možemo ostvariti uspjeh u skladu s našim najvišim sposobnostima.

Samo poznavanje procesa umiranja i s njim povezanih vježbi nije, međutim, dovoljno, jer je nužno da se kroz mjesece i godine s njima i zbližimo. Ako sada, kad su nam osjetila još bistra i svijest još nije degenerirala, svoj um ne podložimo putovima vrline i s njima ih zbližimo, onda će umu biti teško - kad počne umiranje - vlastitim snagama krenuti malo mu poznatim putem. Na samrti možemo biti i tjelesno slabi od bolesti i mentalno potišteni zbog užasnoga straha. Zato je nužno zbližiti se s vježbama povezanim s umiranjem. Za to nema zamjene. I tu ne pomaže nikakva pilula.

Spremnost na poduzimanje napora koji moramo uložiti da bismo ovladali tim vježbama, ovisit će o unutrašnjoj motivaciji koja potječe iz uvjerenja da doživljaj zadovoljstva i bola stoji u izravnom odnosu s našim kreposnim ili nekreposnim djelovanjem. Zato je važno već na početku razviti razumijevanje uzroka i posljedica pojedinih djela, to jest karme, a koje polazi od spoznaje da dobra djela potječu od ukroćena uma, a loša od neukroćena. Iako kreposna i nekreposna djela činimo tijelom, govorom i umom, od toga je troga ipak najvažniji um, zbog čega je

sukus buddhističkog vježbanja preobražaj uma. Buddhis-tički nauk posebno naglašava važnost ukroćenog uma - a to kroćenje polazi od opažanja da smo sami tvorci vlasti- 4c tog užitka i bola. Ili, kako bi to rekao Buddha:

Prosvjećeni ne spiru zla djela vodom,

Niti rukama uklanjaju patnje prelaska iz života u život,

Niti svoje spoznaje prenose na druge. Bića se oslobadaju naučavanjem istine, o prirodi samih stvari.

Svatko je od nas svoj vlastiti zaštitnik; uroda i ne- H uroda u našim su rukama.

Status i loza pančen-lama

Prvi pančen-lama, a zvao se Losang Chokvi Gveltsen, bio je tutor petog dalaj-lame u sedamnaestom stoljeću. Prije tog vremena, iako je bio tek obični redovnik, i mještani i njegov učitelj smatrali su ga inkarnacijom velikog tibetskog jogina Ensabe. Njega možda i ne bi ubrojili među najveće učenjake, ali je zato bio velik po svojim vježbama. Baš kao i njegov učitelj Sangyay Yeshay, i on je gajio istinsko poštovanje prema drugim tradicijama buddhističkog vježbanja. U sabranim djelima njegova učitelja nalazimo i religijski vokabular drugih tradicija, pa je njegova otvorenost zacijelo utjecala i na načine vježbanja samog Losan-ga Chokvija Gveltsena. Njegov je učitelj neosporno uveli-

49

ke pridonio međusobnom uvažavanju i harmoniji između različitih tibetskih škola buddhizma.

Prijašnji je pančen-lama, Lobsang Trinlev Lhun-drup Choekvi Gveltsen, deseti u nizu reinkarnacija, umro 1989. I on i ja smo se rodili u sjeveroistočnoj pokrajini Tibeta zvanj Amdo. U trenutku je njegova izbora kao reinkarnacije njegova prethodnika o tome bilo malo rasprave. Službenici njegova samostana u Shigatseu, koji se nalazi u zapadnom Tibetu, bili su u pokrajini Amdo, na području u utjecajnoj sferi vođa muslimanskih paravojnih postrojbi. Oni su zaključili da je baš taj dječak prava reinkarnacija devetog pančen-lame. U Sporazumu od sedamnaest točaka, a koji je kineska vlada podržavala kao sredstvo za upostavljanje odnosa s Tibetom, Kinezi su stavili do znanja, a možda na tome i inzistirali, da tibetska vlada tog dječaka, koji im je već u rukama, mora priznati za desetog pančen-lamu. Zato je njegovo priznavanje bilo ponešto sporno, ali se kasnije pokazao velikim junakom, hrabrim u službi i tibetskog buddhizma i tibetskog naroda. O tome nema sumnje.

Kad smo se upoznali negdje oko 1952., on je bio vrlo nedužno stvorenje, vrlo iskren i vrlo pametan. Godine 1954., kad smo obojica otišli u Kinu, on je iz zapadnog Tibeta došao na nekoliko dana k meni u prijestolnicu Lha-su. Zatim je prosljedio za Kinu, kroz pokrajinu Amdo, a ja sam pošao kroz Kongpo. Vjerojatno je zbog nezadovoljstva nekih svojih službenika ponešto promijenio i svoje stavove.

Godine 1956., na proslavi 2500. Buddhina rođendana, kad smo se obojica našla u Indiji, od svega je toga još bila ostala neka mala slutnja. Tada su se, međutim, zbili vr-

50

lo tužni događaji - riječ je o borbi s kineskom vojskom, 1957. i 1958. u dvije istočne pokrajine, Amdu i Khamu - i sad su vijesti o zvjerstvima što ih je izvršila kineska vojska napokon stigle i do njega. Tek je tada shvatio, vjerojatno prekasno, da se čitav Tibet mora ujediniti i suočiti se s tom novom pogibelji. Na moj mi je završni skolastički ispit poslao provjerenog redovnika, svog službenika, koji mi je objasnio da se u pančen-laminim nazorima, a zbog nedavnih zbivanja u njegovu zavičaju, dogodila velika promjena. Suočen je s tom

novom opasnošću lama bio čvrsto odlučio da će njegov samostan u Shigatseu surađivati s tibetskim vlastima.

Poslije mog bijega iz Tibeta u Indiju 1959., pančen-lama je preuzeo moje mjesto vode u Tibetu i sljedećih se nekoliko godina vladao prekrasno. Napokon su ga, međutim, ipak stavili najprije u kućni pritvor, a onda i u zatvor. Pošto su ga oslobodili, mudro je i ne žaleći truda iskoristio svaku priliku za popravljavanje stanja buddhističke religije i tibetske kulture. Kad velim »mudro«, pritom mislim kako nije zadirao u osjetljiva pitanja, kao što je to primjerice pitanje tibetske neovisnosti, nego je naprosto sve svoje snage ulagao u očuvanje buddhizma i tibetske kultu-re. Gdjekad bi čak i javno grdio Tibetance koji nose samo kinesku odjeću i govore samo kineski. Na njih je zatim vršen pritisak da nose tibetsku odjeću i govore tibetskim jezikom. Kroz takvo se djelovanje i potvrdio.

Njegova je smrt došla i prerano i nenadano. I jako me je rastužila. Dok je on bio živ, u zemlji je bio Tibe-tanac i vođa koji govori u ime naroda, dok sam mu ja koliko sam mogao pomagao izvana. Sad, kad smo ga izgubili, u zemlji nije ostao nitko da nastavi njegovo djelo. Ostali su

51

bili ili prestari ili prezastrašeni. Njegova je smrt bila veliki gubitak. Čim je on preminuo, poslao sam poruku kineskoj vladi te izrazio želju da pošaljem duhovnu delegaciju koja bi u samostanu pančen-lame prinijela žrtvu, ali mi je to dopuštenje ostalo uskraćeno. Poslije nekoliko godina zamolio sam kinesku vladu da u zemlju pusti duhovničku delegaciju koja će mu potražiti reinkarnaciju, ali sam i opet bio odbijen.

Očito je u svemu ipak bilo najvažnije dapančen-la-mina reinkarnacija bude autentična. U to su se vrijeme neki Tibetanci zalagali za to da se reinkarnacija potraži izvan okupiranog Tibeta, ali sam ja držao da njih vode politički motivi. Istinski je važno bilo samo pronaći stvarnu reinkarnaciju, pa sad je li u Tibetu ili izvan njega. Znao sam da će, ako je reinkarnacija u Tibetu, o njoj biti nužno raspraviti s kineskom vladom, zbog čega sam i želio poslati spiri-tualnu delegaciju da je potraži.

Taj je zahtjev bio odbijen, ali sam u međuvremenu preko neformalnih, privatnih kanala, stupio u vezu s lamom Chandrelom Rinpochavem, i on mi je poslao popis preko dvadeset pet kandidata popraćen s nekoliko slika. Čim sam ugledao sliku Gedhuna Choekvija Nyime, odmah me obuzeo osjećaj sklonosti i prisnosti. Obavio sam neka gatanja, i ona su za nj bila vrlo povoljna. Napokon sam obavio i gatanje pomoću zdjele s kuglicama od tijesta, u kojima su bili smotani papirići s imenima kandidata. I iz zdjele je izletjelo baš njegovo. Pomoću takvih sam postupaka zaključio da je baš on reinkarnacija desetog pančen--lame.

To, međutim, nisam i objavio. Kako je prolazilo vrijeme, sve me je više Tibetanaca, pogotovo iz zemlje, nu-

52

kalo da donesem odluku. Pokušao sam stupiti u vezu s kineskom vladom, ali bezuspješno. Napokon sam pomislio kako bi bilo primjereno njegovo ime objaviti na dan kad je Buddha prvi put naučavao o Kalachakri, ili Kotaču vremena, s kojim je pančen-lama stajao u posebnoj vezi. Pomoću kuglica tijesta sam obavio još jedno gatanje, i ono mi je trebalo reći da li da objavim to ime ili ne, i odgovor je bio potvrđan.

Objavio sam izbor, i sutradan dočekao veliku grdnju od naših kineskih gospodara. Pri svemu je tome, međutim, najviše zastrašivalo to što je već za nekoliko dana ta mlada reinkarnacija, zajedno s roditeljima, bila otpremljena iz zavičaja u Lhasu, a odatle u Kinu, te da od tada o svima njima nije više bilo ni glasa. To me jako rastužilo, jer je posljedice mojih - sa stanovišta kineskih vlasti - protuzakonitih čina moralo snositi dijete.

Kinezi vjeruju da njima pripada najviša vlast. Tako se u tibetskoj povijesti nekoliko puta doista i dogodilo, i to kad bi zbog suženog izbora kandidata u tibetskoj zajednici došlo do unutrašnjih neslaganja pojedinih struja. Tada bi se

okrenuli kineskom caru, koji je bio i buddhist i zaštitnik tibetskog buddhizma, te ga zamolili da pred kipom Shakvamuni Buddhe donese konačnu odluku, i to pomoću zlatne posude iz koje bi izvukao ime napisano na štapiću. To su bili slučajevi kad su Tibetanci sakralne rasprave zaključivali na pobožan način. Moj prethodnik, trinaesti dalaj-lama, bio je izabran jednoglasno od strane tibetske vlade i to poslije uobičajenih internih procedura te bez vanjskih konzultacija. Kad su pak njega zapitali o izboru devetog pančen-lame, on je objavio svoj izbor između kandidata, ali je bio pre-

53

mlad da bi djelovao sasvim autoritativno. Budući da su Ti-betanci skloni putu najmanjeg otpora, vanjsku su odluku potražili pomoću zlatne posude, a sam je čin obavio kineski veleposlanik. Iz nje je, međutim, ipak izišlo ime koje je trinaesti dalaj-lama bio odlučno preporučio.

Budući da su Tibetanci vjerovali kineskom caru, sasvim je prirodno da su svog zaštitnika i poklonika svoje vjere uključivali u neke važne vjerske djelatnosti. Danas su se prilike u tom pogledu sasvim promijenile, jer trenutne kineske vlastodršce prije svega zanima sama vlast. U slučaju današnjeg pančen-lame, kineske su vlasti izvele gatanje pomoću zlatne posude eda bi same izabrale drugog novog dalaj-lamu, ali je sve već bilo unaprijed izrežirano - on i njegovi roditelji već su radi javnog pokazivanja čekali u hramu. A onda su vlasti redovnika - koji je u svojstvu vođe tibetskog buddhizma »izabrao« štapić - stavile u kućni pritvor. Što je nedvojbeno totalitarizam.

Ipak sam u dvije-tri zgode vidio video-zapis od kineskih vlasti službeno imenovanog pančen-lamu Gvaltse-na Norbua, i izgledao mi je sasvim u redu. Na jednom je snimku baš držao predavanje o ritualu dugog života. Tu je ceremoniju znao napamet i vrlo je dobro objasnio značenje tog obreda.

Opći prikaz pjesme

Pjesma od 17 kitica prvog pančen-lame vodič je kroz osebudne buddhističke tehnike svladavanja straha od smrti te iskorištavanja faza umiranja u svrhu duhovnog napretka.

54

Ja se pak nadam da će taj opis unutrašnjih, psiholoških doživljaja i psiholoških promjena sve one koji mare za smrt i dublje razine uma potaknuti na korisna razmišljanja, te da će znanstvenicima zainteresiranim za suradnju s buddhističkim učenjacima i joginima u pitanjima povezanim s umiranjem poslužiti kao dobar izvor informacija. Iako znanstvenici obično um smatraju proizvodom tijela, neki specijalisti već počinju razmišljati o umu kao o neovisnom entitetu koji može utjecati na tijelo. Očito je da snažni osjećaji, primjerice mržnja, mogu utjecati na tijelo, no danas se počinju vršiti pokusi povezani sa specifičnim tehnikama vježbanja uma, namijenjenih primjerice jačanju vjere, sućuti, sabranosti na jednu točku, razmišljanja o praznini, ili specijalnim meditacijama u nvingman-skoj tradiciji tibetskog buddhizma. Ti pokusi pokazuju da mentalno vježbanje može imati autonomnu funkciju te utjecati na tijelo, pa ga čak i učiniti neosjetljivim. Vjerujem da korisno može biti i savjetovanje s medicinskim sestrama, i to napose na odjelima za umiranje, o predznacima skore smrti.

Prvih sedam kitica pančen-lamine pjesme govore nam kako da pristupimo smrti. Poslije početne strofe koja nam govori o traženju pribježišta u Buddhi, Doktrini i duhovnoj zajednici (koju ćemo objasniti u ovom poglavlju), sljedeće dvije kitice (treće poglavlje) bave se važnošću vrednovanja trenutnog života kao prilike za vježbanje duha. One nam opisuju kako da tu dragocjenu priliku iskoristimo za razmišljanje o netrajnosti sadašnjosti, eda bismo oslabili svoju pretjeranu vezanost za efemerne doživljaje?* Četvrta i peta kitica (četvrto poglavlje) govore nam o stjecanju perspektive kojom možemo svladati i nesnosnu pat-

55

nju koja znade nastupiti pred smrtni čas, baš kao i tlapnje koje se pojavljuju kad umiremo. Šesta i sedma kitica (peto poglavlje) propisuju nam kako da ostvarimo najpovoljnije uvjete za umiranje, i to tako da se prisjetimo što da vježbamo i ostanemo radosna srca.

Sljedeće tri kitice (šesto poglavlje) nadugo opisuju prikaze što se pojavljuju kroz prve četiri faze umiranja te nam govore kako da se kroz njih probijemo meditira-njem. Taj se odjeljak poziva na naše poznavanje urušavanja fizičkih elemenata koji podupiru svijest i s tim povezanim doživljajima. Oni postupno otvaraju put manifestiranju tri dublja, suptilna uma, kako je to opisano u kitici koja slijedi (sedmo poglavlje). To poglavlje izlaže strukturu uma i tijela prema Najvišoj jogi tantri. Dvanaesta i trinaesta kitica (osmo poglavlje) bave se vrhunskim doživljajem funda-mentalnog naravnog uma od jasnog svjetla. Ta je najdublja razina uma temelj sveg svjesnog života.

Posljednje četiri kitice (deveto i deseto poglavlje) opisuju prelazno stanje (poslije smrti i prije početka sljedećeg života) te pokazuju kako se trebamo postaviti prema često užasnim doživljajima koji nas znadu snaći u tom stanju. One potanko opisuju različite razine kojima učenici moraju težiti da bi ih one vodile na putu ponovnog rođenja.

Sve te kitice, uzete zajedno, obuhvaćaju čitavo područje priprema za smrt, te nas uče kako da uklonimo nepovoljne okolnosti, stvorimo povoljne, kako da se dok umiremo prepustimo duhovnoj vježbi, kako da se odnosimo prema prelaznom stanju između dva života, te napokon kako da utječemo na predstojeće ponovno rođenje.

56

Početak pjesme: Poslušnost Manjushriju

Prije početka pjesme prvi pančen-lama najprije izražava štovanje i poslušnost prema Manjushriju, tjelesnom izrazu mudrosti svih buddha (prosvjetljenih).

Pjesnik smatra da je Manjushri neodvojiv od njegova lame, to jest učitelja. A razlog zbog kojega iskazuje poslušnost Manjushri jest ovaj.

Bitni preduvjet za dobru smrt i dobro prelazno stanje između dva života, pa čak i postizanja buddhinstva (prosvjetljenja) kroz kontinuum života, jest uspješno vježbanje jasnog svjetla smrti. Postoje dva razreda vježbanja: jednim se vježba sućut, a drugim mudrost. Vježbanje jasnog svjetla koje se pojavljuje pri umiranju već je obuhvaćeno vježbanjem mudrosti; zbog toga je ono sadržano i u fazama naučavanja dubokog shvaćanja koje tvrdi da je pojavnost sukladna s prazninom opstojanja u sebi - a koje nam shvaćanje od našeg ljubaznog učitelja Shakvamuni Buddhe prenosi Manjushri. (I faze naučavanja o golemoj sućutnoj motivaciji i milosrdnim djelima također nam prenosi Shakvamuni Buddha, ali posredstvom Maitrevje i Avalokiteshvare.) I tako, budući da uspješno vježbanje umiranja i prelaznog stanja između dva života polazi uglavnom od mudrosti, prvi pančen-lama izražava štovanje Manjushriju:

Poslušnost guruu Manjushriju

Pošto je izrazio poslušnost manifestaciji mudrosti, prvi pančen-lama počinje i samu pjesmu.

57

Prva kitica

Ja i sva bića u čitavom svemiru i bez izuzetka Pribježište tražimo sve do najvišeg prosvjetlje-

nja U prošlim, sadašnjim i budućim Buddhama,

u Doktrini i Duhovnoj zajednici. O neka bismo bili izbavljeni od strahova ovoga života, sljedećeg iprelaznoga stanja.

Držeći se načela samopomoći, buddhisti svoje pribježite traže kod Buddhe kao učitelja, te ga i nalaze u njegovoj Doktrini (u stupnjevima ostvarenja i učenjima o njima), kao i u duhovnoj zajednici kao vodiču prema tom pribježištu. Oni razvijaju uvjerenje da internalizacija te Doktrine može pružiti zaštitu od patnje. Oni smatraju da ta Tri dragulja (Buddha, njegova Doktrina i duhovna zajednica) predstavljaju konačno pribježište.

Traženje pribježišta samo zato da bi nam ono olakšalo patnju i oslobodilo nas od cikličkog postojanja ne udovoljava, međutim, zahtjevima altruizma. U takvom nam slučaju perspektiva ne bi imala golemu širinu. Mi pribježištu moramo težiti zbog svih bića koja osjećaju, zbog njihova oslobođenja od patnje i dostizanja buddhinstva (prosvjetljenja). Sveznanju buddhinstva moramo težiti radi postizanja primarnoga cilja - pomaganja drugima.

Moramo, naime, u obzir uzeti sva osjetilna bića u svemiru te težiti postignuću krajnjeg ili najvišeg prosvjetljenja, onoga koje nadilazi prosvjetljenje učenika uskih pogleda, jer ono predmnijeva ne samo uklanjanje zapreka oslobođenju od cikličkog postojanja nego i postizanje sve-

58

znanja. To konačno prosvjetljenje ili najviša nirvana izlazi izvan krajnosti, i to kako krajnosti zarobljavanja u cikličkom postojanju u kojem se stalno ponavlja krug rođenja, starenja, bolovanja i umiranja (takozvana samsara), tako i krajnosti nedjelatnog mira, stanja oslobođenosti kruga patnje ali bez postizanja potpune sposobnosti pomaganja drugima.

Prvi pančen-lama savjetuje svojim čitateljima da potraže pribježište u Buddhi, Doktrini i duhovnoj zajednici eda bi postigli najviše prosvjetljenje, ali ponajviše zbog drugih osjetilnih bića. To je takozvano kauzalno pribježište, a tražimo ga u Tri dragulja ustanovljena u mentalnom kontinuumu drugih ljudi - pa svoju vjeru polažemo prije svega u prestanak patnje i duhovna stanja koja su aktivirali drugi radi nadvladavanja vlastite patnje. Zazivanje onih koji posjeduju ta Tri dragulja doziva njihovu sućut -ali ne tako da je u njima stvara, nego tako da nas prema njoj otvara.

Potražimo li kauzalno pribježište, time zapravo vježbamo Doktrinu što ju je naučavao učitelj Buddha, te za uzor uzimamo duhovnu zajednicu visokog ostvarenja. Time zapravo aktualiziramo duhovne staze i mnoge razine suzbijanja patnje. Na taj način postajemo i sami pripadnicima duhovne zajednice visokog ostvarenja, te postupno uklanjamo sve prepreke oslobođenju od cikličkog postojanja, baš kao i prepreke postizanju sveznanja - dakle pretvaranju u buddhu (prosvjetljenog). Tako se oslobađamo svih strahova i postižemo sveznanje, pa počinjemo proni-cati u narav drugih ljudi i shvaćati koje će im tehnike biti najkorisnije. Radi dostizanja takvog konačnog pribježišta, ova kitica zaziva tri kauzalna izvora pribježišta da iskažu svoju sućut.

59

Budući da je pribježište preduvjet buddhističkog vježbanja, njime se bavi već prva želja u tekstu pančen-la-me. Nemamo li pribježišta, teško da će nam vježbe donijeti uspjeh. Pa ipak, stav potpunog povjerenja u Tri dragulja sam po sebi nije dovoljan. Ili, kako bi to rekao Buddha: »Ja te učim putu oslobođenja. Ali znaj da samo oslobođenje ovisi o tebi.« Buddha je samo učitelj tog puta. On nam spoznaju ne daje na dar, već mi moramo moralnost, koncentrirano meditiranje i mudrost vježbati sami.

Uzmimo na primjer recitaciju mantr e om mani padme hum, a koja se ponavlja radi zazivanja sućuti prema svim bićima. Poslije seanse ponavljanja - kad mantru ponovimo dvadeset jedan put, ili sto i osam, ili čak i više puta - to se mantranje posvećuje recitiranjem molitve povezane s Avalokiteshvarom, zato što je on tjelesni izraz sućuti svih buddha:

Krepošću ove vježbe, Neka bih postigao stanje Jednako Avalokiteshvarinu Eda bih pomogao svim osjetilnim bićima da postignu isto.

Postići buddhinstvo (prosvjetljenje) samo recitiranjem om mani padme hum nipošto nije moguće, ali ako tom vježbanju pridružimo istinski altruizam, ta nam man-tra može poslužiti kao sredstvo za postizanje buddhinstva (prosvjetljenja). Isto tako, ako dotičemo kvalificiranog gurua, ili ga gledamo, ili slušamo, on na nas može djelovati pozitivno jer nam može pomoći u razvijanju dubljih duhovnih doživljaja. Kad se moj stariji tutor Ling Rinpos-

60

chay i ja na početku formalnijih sastanaka dotičemo čelima, ili kad ga drugom zgodom uhvatim za ruku pa njome dotaknem svoje čelo, onda time u sebi stvaram jak i prisan osjećaj velike vjere i povjerenja. U Buddhino doba, kad bi mu netko tko ga je zaista volio i poštovao dotaknuo noge, to bi mu zacijelo donijelo nekakvu korist. Ali ako bi netko tko u nj nije imao vjere niti prema njemu osjećao poštovanje, Buddhu čak i uhvatio za nogu pa na nju pritisnuo glavu, time vjerojatno ne bi stekao nikakav blagoslov. Iako se ponešto traži i s guruove strane, glavnina svega ipak dolazi od učenika.

Bio je jednom jedan zaista prekrasni lama iz ti-betske pokrajine Amdo, koji bi, kad god bi ga zamolili da učeniku stavi ruku na glavu, odgovorio:

»Ja nisam lama koji može udijeliti oslobođenje polaganjem ruke - u čijoj je samoj naravi patnja - nekome na glavu.«

ZAKLJUČNI SAVJETI

1. Motiv za vježbanje mora nam biti dobrobit svih živih bića - njihovo oslobođenje od patnje i postizanje savršenstva. Uvijek svoje motive, koliko je god to moguće, usmjerimo na pomaganje drugima. Ili bar pokušavajmo nikome ne nauditi.

2. Buddhe su učitelji duhovnog puta, ali oni spoznaju ne daju na dar, nego moramo sami svakodnevno vježbati ćudorednost, sabrano meditiranje i mudrost.

61

Pripremanje za smrt

Ne znajući da moram sve ostaviti i otići, zbog prijatelja sam i neprijatelja činio razna nevaljala djela.

Buddha

Druga kitica

O neka bismo iz onoga što nas drži na životu izvukli smislenu bit

A da nas ne skrenu besmisleni poslovi ovoga života,

Zato što nam taj valjani temelj, do kojeg je tako teško doći a raspada se tako lako,

Daje priliku da biramo između dobitka i gubitka, udobnosti i bijede.

Za uspješno vježbanje potrebni su nam povoljni unutrašnji i vanjski uvjeti, no mi ih već imamo. Tako, primjeri-

62

ce, već samim tim što smo ljudi posjedujemo tijelo i um koji omogućuju razumijevanje naučavanja. Time smo zadovoljili najvažniji unutrašnji uvjet. Od vanjskih su nam pak uvjeta potrebni prenošenje Doktine i sloboda vježbanja. Ako imamo te uvjete pa se još i potrudimo, uspjeh ne može izostati. Ako se, međutim, ne potrudimo, tad nastaje golema šteta. Te preduvjete moramo cijeliti, jer bez njih ne bismo imali ni prilike da nešto učinimo. Zbog toga moramo cijeliti ono što nam je u ovom životu dano.

Budući da smo dobili ljudsko tijelo, baš kao i valjane vanjske okolnosti, onda svoj život, ukoliko želimo vježbati, možemo učiniti vrijednim življenja. I zato to moramo učiniti. I sad je trenutak da to učinimo. Ako uz takvu pruženu priliku poradimo na blagotvornim djelima, tad možemo ostvariti i mnogo krupnija; ako međutim, vođeni trima otrovima: požudom, mržnjom i smetenošću, poradi-mo na nevaljalstvima, onda možemo naprotiv ostvariti vrlo krupna zlodjela, i to u mnogo oblika.

Drugim je bićima, primjerice životinjama, koje ne posjeduju naš tako izvrsni ljudski temelj, nemoguće vlastitim snagama postići vrlinu. Postoje i rijetki slučajevi kad su i one pri valjanim vanjskim uvjetima postigle nešto kreposno, ali one vrlo teško mogu misliti. Kad životinje nešto čine zbog mržnje ili požude, one to čine privremeno i površno, te nisu sposobne za zla djela - u tjelesnom i verbalnom smislu - velikog intenziteta ili u mnogo varijeteta. Ljudi, međutim, mogu razmišljati polazeći od jako mnogo stanovišta. Zbog toga što je naša inteligencija mnogo djelotvornija, mi smo ljudi sposobni i za dobro i za zlo u velikim mjerilima.

Ako se taj ljudski talent iskoristi za dobro, on može biti jako moćan. Ako si damo truda i posvetimo se

dobrim djelima, onda možemo postići ciljeve i ovog i budućih života. Ako se pak ne potrudimo, naša zla djela mogu izazvati silnu patnju. To je razlog zbog kojeg su baš ljudi, od svih bića što su se od Zemljina postanka razvila na ovom planetu, donijeli najviše dobra, no zbog čega su i bića koja su naučila kako izazvati najviše straha, patnje i drugih nedaća - prijeteći čak i uništenjem čitavog planeta - također ljudi. Najbolja su djela učinili ljudi, baš kao što su učinili i najgora. Budući da raspolažemo tjelesnim sposobnostima za stvaranje dobitka i gubitka, udobnosti i bijede, onda moramo i nepogrešivo znati kako se te sposobnosti primjenjuju.

Kad bismo znali da ćemo neki darovani talent imati kroz čitav dugi niz života, možda bi bilo oprostivo da se njim ne poslužimo mudro već u ovom. To, međutim, nije tako. Promjenjivost svih pojava govori nam da one ovise o nekom uzroku, te je zbog toga opća promjenjivost našega tijela znak da je i ono ovisno o uzrocima. Elementi našeg oca i majke djeluju u našem tijelu kao uvjeti i uzroci, ali da bi se jajašce naše majke sjedinilo s očevim sjemenom, potrebni su i drugi uzroci. Tako, primjerice, narav naših roditelja ovisi o jajašcu i sjemenu njihovih roditelja i tako dalje, sve do jajašca i sjemena nekog osjetilnog bića nastalog nakon stvaranja svijeta. Pa ipak, kad bi stvaranje ovog tijela od krvi i mesa ovisilo samo o jajašcu i sjemenu, onda bi iz toga - jer njih u trenutku postanka ovog svjetskog sustava još nije bilo, a i zato što ni oni sami nisu mogli nastati bez uzroka (jer bi se inače pojavljivali uvijek i svuda ili nikad i nigdje) - dakako slijedilo da moraju postojati i drugi uzroci - a to je karma. Svaki svjetski sustav ima svoju eru formiranja, nastavljanja, dezintegracije, te napokon praznine. Poslije

64

te sekvence od četiri stupnja stvara se novi svjetski sustav, i to kruženjem vjetrova, ili energija, te susljednim razvojem drugih elemenata. Bez obzira objašnjavamo li taj proces u skladu s trenutnim gledištem znanosti li buddhističkom filozofijom, u svakom slučaju postoji i neko vrijeme u kojem određeni svjetski sustav nije postojao. Proces stvaranja svjetskog sustava počinje od mnogo uzroka i uvjeta koje zajedno zovemo pojavama. Te pojave moraju stvoriti ili božanski tvorac ili moć karme (ranijih čina) ljudi koji će se u tom sustavu roditi, pa u njemu iskusiti i iskoristiti okoliš. S buddhističkog stanovišta nemoguće je da nešto što je uzrokovano, pa stoga netrajno (u što ubrajamo i svjetski sustav), u svom stvaranju ovisi o nadzoru, ili motivirajućoj sili, neuzrokovanog i stoga trajnog božanstva. Naprotiv, proces se stvaranja okoliša odvija zahvaljujući karmi osjetilnih bića. Jedina bi druga mogućnost bila da to nešto nastaje bez uzroka, a što je apsurdno.

Baš kao što okoliš nastaje i raspada se ovisno o uzrocima i uvjetima, tako isto možemo reći i za kakvoću života osjetilnih bića. Čvrsto pravilo uzroka i posljedice određuje da, gledano dugoročno, dobri uzroci izazivaju dobre posljedice, a loši loše. To znači da svakoj dugoročnoj dobroj posljedici prethodi akumulacija dobrih uzroka. Slično tome, da bi se izazvala moćna posljedica, nužno je imati moćan uzrok. Što se pak tiče naše tjelesne naravi, tj. sredstava za održavanje života, da bi ona valjano nastala, nužno nam je u ranijim životima akumulirati mnogostruke moćne uzroke i preduvjete koji pojedinačno stvaraju oblike, boju, jasnoću osjetila i druge kvalitete ovoga tijela.

Kad bismo izvršili dobro djelo i akumulirali njegovu moć, i kad ta moć ne bi mogla degenerirati sve dok

65

ne donese plod bilo u ovom, bilo u budućem životu, ta moć ne bi bila tako lomna. Ali u stvarnosti nije tako. Naprotiv, stvoreno jako nekrepno stanje uma, primjerice gnjev, u pravilu nadjačava sposobnosti kreposno stvorene moći, tako da ona ne može donijeti ploda, i to je unekoliko slično prženju sjemena. I

obratno, stvaranje snažnog kreposnog stava nadjačava moć stvorenu nekrepošću, zbog čega sad ona ne može izazvati posljedice. Iz toga slijedi da je nužno ne samo stvoriti mnoge snažne konstruktivne uzroke nego i izbjevati suprotne sile zbog kojih bi ti blagotvorni uzroci degenerirali.

Dobra djela nužna za akumuliranje tih uzroka, ili potencija, izvire iz ukroćenog uma, dok zla djela izvire iz neukroćenog. Mi smo obični ljudi još od pamtivijeka naviknuti na neukroćeni um. S obzirom na tu predispoziciju, možemo slobodno zaključiti da su djela što ih činimo neukroćenim umom za nas moćnija, dok su djela učinjena ukroćenim slabija. Važno je shvatiti da to sjajno sredstvo za održavanje života koje danas posjedujemo, a riječ je o ljudskom tijelu, predstavlja zdravu posljedicu mnogih moćnih dobrih djela ukroćenog uma u prošlosti. Ljudsko je tijelo vrlo teško steći, i baš se zato što je ono takva izvanredna rijetkost, moramo stalno truditi da ga što bolje iskoristimo i nastojati da nam ne ode u tutanj. Da ono nije takva rijetkost, da ga nije tako teško steći, onda se ne bismo morali truditi, međutim nije tako.

Kad bi taj dar ljudskosti, koji se tako teško stječe, bio stabilan i trajan - nepodložan propadanju - imali bismo i kasnije vremena da ga iskoristimo. Taj je, međutim, sustav za održavanje života loman, te se zbog mnogih vanjskih i unutrašnjih uzroka vrlo lako dezintegrira. Arvadevi-

66

ne Četiri stotine kitica o jogističkim djelima Bodhisattve rezoniraju ovako: Ako tijelo ovisi o četiri elementa, to jest zemlji, vodi, vatri i vjetru, koji se međutim opiru jedan drugom, onda tjelesna sreća predstavlja tek slučajno postignutu ravnotežu tih elemenata, te nipošto ne predmnijeva trajnu harmoniju. Ako nam je primjerice hladno, toplina nam je u prvi čas ugodna, no ipak moramo nastojati da je ne bude previše. Isto vrijedi i za bolesti, jer lijek za jednu bolest može na kraju izazvati drugu, koju onda moramo suzbijati. Naše je tijelo izvor velikih nevolja i komplikacija; tjelesna je sreća tek privremeno odsustvo takvih problema.

Da bismo tijelo održali na životu, moramo ga krijepiti teškom hranom, no ako jedemo previše, ono što nam je potrebno zbog zdravlja pretvara se u izvor bolesti i bola. U zemljama u kojima je hrane malo, glad je izvor velike patnje, no patnju nalazimo i u zemljama u kojima je hrana izobilna te postoji u mnogo hranjivih varijeteta - patnju nastalu zbog prejedanja i probavnih smetnji. Kad se uspostavi ravnoteža bez ikakvih vidljivih problema, to zovemo »srećom ali bi bilo bezumno pomisliti da smo time postali slobodni od bolesti - ili da ćemo to ikad postati. Tijelo kakvo posjedujemo dom je nevolja. Ne možemo reći, kad ne bi bilo bolesti, rata i gladi, da tad ne bismo umrli. U samoj je naravi tijela da se dezintegrira. Tijelo počinje umirati već u trenutku začeća.

Ljudsko je tijelo, dakle, dragocjen dar, moćan ali loman. Već samim time što smo živi, našli smo se u važnoj točki, i već time snosimo veliku odgovornost. Zahvaljujući tom tijelu mi i sebi i drugima možemo donijeti veliko dobro, zbog čega je svako vrludanje zbog životnih sitnica silno

67

rasipno. Morali bismo iskazivati želju da život u ovom tijelu iskoristimo djelatno, te se obraćati svom guruu, trima zakloništima i drugim izvorima pomoći na tom putu, i tako sebe poticati iznutra i tražiti pomoć izvana. Radi postizanja tog cilja neće nam biti dovoljno samo recitirati riječi ove kitice, nego moramo razmišljati i o njihovom smislu, moramo ih natjerati da nam se pojave u umu.

Ukratko, budući da je ljudsko tijelo koje nas drži na životu blagotvorno, budući da ga je teško steći i da se lako raspada, morali bismo ga iskoristiti za vlastito dobro i dobro drugih ljudi. A dobro dolazi iz ukroćena uma. Kad nam je um spokojan, opušten i sretan, onda nam vanjska zadovoljstva poput dobrog jela, lijepe odjeće i ugodna razgovora još više uljepšavaju život, no ako ih nema, to nas neće slomiti. Ako nam um nije spokojan i ukroćen, bez obzira koliko prekrasne bile vanjske okolnosti, ipak će se na nas svaliti breme strave, nada i

strahova. Ako nam je um spokojan, uživat ćemo i bogatstvo i siromaštvo, i bolest i zdravlje; možemo čak i sretno umrijeti. Ako nam je um ukroćen, mnoštvo će nam prijatelja biti prekrasno, no ako ih i nemamo, i to će biti sasvim u redu. Srž se naše sreće i blagotvornog spokoja krije u mirnom i ukroćenom umu.

Što se pak tiče drugih ljudi, kad nam je um smiren i ukroćen, to će uljepšati i život naših prijatelja, bračnog druga, roditelja, djece i znanaca; onda nam je dom miran i tih, i svi koji u njemu žive uživaju u prekrasnom osjećaju opuštenosti. Kad nam drugi ljudi uđu u kuću, odmah u njoj osjete sreću. Kad nam um, međutim, nije smiren i ukroćen, onda ćemo se ne samo stalno ljutiti nego će i drugi, kad nam dođu na vrata, odmah osjetiti da su nam u kući svade stalna pojava - da se tu ljudi stalno uzrujavaju.

68

Budući da ukroćeni um donosi sreću, dok neukroćeni stvara patnju, iskoristimo život za smanjenje broja neukroćenih ciljeva - primjerice suzbijanje neprijatelja, uzdizanje prijatelja, povećanje novčane dobiti i tome slično - kao i za kroćenje ili treniranje uma koliko je god to moguće. Na taj ćemo način iz tog dragocjenog i krhkog ljudskog tijela izvući njegovu smislenu bit.

Zaključni savjettk.

1. Shvatimo kolika je vrijednost ljudskog tijela kojim smo obdareni, jer je ono plod mnogih prošlih dobrih uzroka. Uočimo činjenicu da je nauk dostupan i spreman za primjenu.

2. Budući da ovaj dragocjeni ljudski život možemo iskoristiti na snažno koristan ili razoran način, a on je sam vrlo loman, smjesta ga pametno iskoristimo.

3. Tjelesna je sreća samo izraz povremene ravnoteže elemenata u tijelu, a ne i duboke harmonije. Shvatimo što zapravo znači njegova privremenost.

4. Ukroćeni um izaziva u nama spokojstvo, opuštenost i sreću, no ako nam um nije spokojan i ukroćen, bez obzira kakve bile vanjske okolnosti, opsjedat će nas strahovi i brige. Shvatimo da je izvor naše sreće i blagostanja spokojni i ukroćeni um. A on je osim toga blagodat i za ljude oko nas.

69

Treća kitica

O neka bismo shvatili da nema vremena

za gubljenje,

Jer smrt je izvjesna a neizvjestan joj čas. Sto se skupilo, razdvojit će se, što se nabralo,

potrošit će se bez ostatka. Na kraju uspona dolazi pad, konac je rođenja smrt.

Svi mi još od pamtivijeka živimo pod utjecajem iluzije o trajnosti, te stoga stalno mislimo kako nam je preostalo još mnogo vremena. To nas dovodi u veliku opasnost da svoj život raspemo stalnim odgađanjima. Da bismo suzbili tu sklonost, nužno je meditirati o netrajnosti, o činjenici da smrt može doći svakoga trenutka.

Čak i ako nije izvjesno da ćemo noćas umrijeti, kad kultiviramo svijest o smrti, moramo prihvatiti činjenicu da nam se to ipak može dogoditi. Zauzmemo li takav stav, ako se pojavi nešto što bismo mogli učiniti u korist ovog i sljedećeg života, tome ćemo dati prednost pred nečim što će nam samo na površan način pomoći u ovom. Osim toga, ako ne znamo kad dolazi smrt, suspregnut ćemo se od nečega što bi moglo naškoditi ovom i budućim životima. I što više u sebi razvijamo taj osjećaj opreza, sve ćemo se jače truditi da nekontroliranim djelovanjem ne akumuliramo nepovoljne predispozicije. Time postajemo motivirani za razvijanje, u skladu sa svojim sposobnostima, stava koji djeluje kao protuotrov za različite oblike neukroćenog uma. I tada, živjeli još samo dan, tjedan, mjesec ili godinu dana, to ćemo vrijeme provesti smisljeno;

70

naše će i misli i djela polaziti od onoga što je dugoročno blagotvorno, i što duže budemo živjeli, naša će i djela i misli bivati sve blagotvornija. Nasuprot tome, potpadnemo li pod utjecaj iluzije o trajnosti i počnemo li trošiti vrijeme na stvari koje ne zadiru dublje od površine ovoga života, pretrpjet ćemo veliki gubitak. To je razlog zbog kojeg nam pančhen-lama u ovoj kitici ukazuje na to koliko je dragocjen svaki trenutak.

Ako je riječ o meni, reći ću da u ovom trenutku imam šezdeset sedam godina. To znači sam stariji od sve trinaestorice dalaj-lama što su živjeli prije mene, s iznimkom samo prvog, Genduna Drupa, koji je doživio preko osamdeset godina. Peti je dalaj-lama doživio šezdeset šest godina, pa sam stariji i od njega - ja sam zapravo starac! Pa ipak, zahvaljujući najnovijim dostignućima medicine i poboljšanju uvjeta života, mogao bih se pomalo nadati da ću doživjeti osamdesetu pa i devedesetu, ali je nedvojbeno da ću u jednom trenutku ipak morati umrijeti. Mi Tibetan-ci čak smatramo da život možemo produžiti ritualima, ali ja baš nisam uvjeren da oni koji ih izvode žive imalo duže. Da bi se izveo ritual za produženje života, nužno je imati stabilnu vizualizaciju u okvirima sabrane meditacije. Osim toga je nužno shvatiti i prazninu opstojanja u sebi, zato što se sama mudrost predstavlja našim zamislima kao samo savršenstvo. Osim toga je nužno, radi postizanja prosvjetljenja, osjećati sućut i imati altruističke namjere. Zbog tih su zahtjeva meditacije za dug život teške.

Budući da nas ljude uništava baš naš životni stav koji polazi od trajnosti i samoobožavanja - usaden nam u srce, kao da je ono centar života - najplodonosnije su me-

71

ditacije one koje se bave netrajnošću, prazninom opstojanja u sebi i stavom sućuti. Bez toga nam rituali za dug život i njima slični neće nimalo pomoći. I zato je Buddha i isticao kako su dva krila ptice što leti k prosvjetljenju sućut i mudrost. To su dva načina suprotstavljanja uvjerenju o trajnosti i samoobožavanju, a baš su ona još od pamtljivijeka potkopavala naš put prema sreći. Kad mi je bilo petnaest-šesnaest godina, proučavao sam stepenice puta k prosvjetljenju, pa se, radi kul-tiviranja tih stepenica, odao i izvjesnim oblicima meditacije. Osim toga sam počeo držati predavanja za kojih sam morao obavljati sve više i više analitičkih meditacija, i to zato što se predavanja i analitička meditacija slažu kao prst i nokat. Samo se pak pitanje svijesti o smrti vrtilo oko tri korijena, devet razloga i tri odluke:

Prvi korijen: Kontemplacija da je smrt neizbježna

1. zato što će smrt neizbježno doći, te se stoga ne može izbjeći
2. zato što se naš budući život ne može produžiti, nego se, naprotiv, neprestance smanjuje
3. zato što nam čak i dok smo živi ostaje malo vremena za vježbanje

Prva odluka: Moram vježbati.

Drugi korijen: Kontemplacija da je trenutak smrti neodređen

4. zato što je trajanje našeg života na ovom svijetu neodređeno

72

5. zato što je uzroka smrti jako mnogo, dok su uzroci života malobrojni

6. zato što je trenutak smrti, zbog lomnosti tijela, neizvjestan

Druga odluka: Moram smjesta početi vježbati.

Treći korijen: Kontemplacija da u trenutku smrti pomaže samo uvježbanost

7. zato što nam u trenutku smrti naši prijatelji ne mogu pomoći

8. zato što nam u trenutku smrti naš imetak ne može pomoći

9. zato što nam u trenutku smrti naše tijelo ne može pomoći

Treća odluka: Vježbat ću neprijateljstvo za ijednu od ljepota ovoga života.

U naravi je cikličkog postojanja da će se ono što se skupilo napokon rasplinuti - roditelji, djeca, braća, sestre i prijatelji. Bez obzira koliko se ljudi voljeli, na kraju se moraju rastati. Gurui i učenici, roditelji i djeca, braća i